

C
11111.

HAZOFEH.

HISTORISCHE

LITERARISCHE und WISSENSCHAFTLICHE BEITRÄGE.

Herausgegeben unter Mitwirkung gelehrter Männer

VON

GUSTAV BADER, KRAKAU

Wawrzyńca 20.

~~~~~  
II-tes HEFT.  
~~~~~

KRAKAU

Druck von Josef Fischer. — Verlag des Herausgebers
1891.

הצופה

לבית ישראל

צופה ומביט על כל הנעשה בבית ישראל וכל הנוגע
בספרות העברית.

בו יבואו:

- א) מאמרים לשאלות הזמן הנוגעות לבני ישראל.
- ב) פרקים מדברי ימי עמנו, חכמינו וסופרינו.
- ג) בינה במקרא, מדרש ואגדה.
- ד) בקרת ספרים וכיבליוגרפיא.
- ה) שירים, מליצות ומכתמים.
- ו) ספורים, תמונות ומחזות טחיי העם.
- ז) ידיעות הטבע ודרכי רפואה.

יר"ל מאתי

גרשם באדער הכהן.

צופה נתתיך לבית ישראל. (יחזקאל ג' י"ז).
והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו. (ישעי' י"א ה')

דבר אל בני ישראל ויסעו. (שמוס' י"ד ט"ו).

חוברת ב'

קראקא

בדפוסו של יוסף פישער.

תרנ"א.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

S. 1111

תכין הענינים.

- צד
33—47 הזון גאליציא בחמשה פרקים ונחת הנור"ל
47—50 ערך מלין ונחת זן פז"י
משלי קדמונים הנאמרים בכל לשון ונקורם בספרי קדשינו ונחת הזכרם
50—54 לעווזאסן ז"ל, י"ל ע"י אחיו דר. לעווזאסן
55—56 מבי מדרשא דגליציא ונחת הנור"ל (פרק שני)
56 בשוק של הספרות
נגלה עון אפרים ספור ונחת ונחם ונענדל ונאילעס (בסימנים ויוזודים) 1—8

מחירו בעד י"ב חוברות: 2 פֿל. ע"ות. — 2 רו"כ. — 4 מאַרק. — 5 פֿראַנקס.
בעד ג' חוברות: 60 קר. — 60 קאַפ. — 1 מאַרק 25 פֿע. — 1 1/2 פֿר.
שכר הודעה עשירים קר. בעד טור אחר. — מחיר כל חוברת 20 קר.

חזון גאליציא.

א.

במשא אשר נשאתי על כל ישראל בארצות פזורי, נגעתי גם במצב אחינו שכגאליציא ארצנו; אך המקום ההוא לא הרשני למיל במקצוע הזה ארוכות וקצרות כאשר היה עם לבבי, ועין אשר בתוך עמי בגאליציא אנכי יושב, וכל עניני חייהם נוגעים אל עצמי ואל בשרי, לפיכך החובה עלי לסקור בסקירה רחבה על כל דרכי חייהם, ולשאת עליהם את המשא הזה. מצבם העקאָנאָמי של אחינו בגאליציא לא טוב הנהו. מספר היהודים הדלים מרובה פי ארבעה ממספר אחיהם העשירים, ונפלאים אלה מאלה הפלאה גמורה. בעלי הרכוש שולחים במסחר ידיהם ועוסקים בכחירות ובהלוואות כסף; והדלים, רבם ככלם מתפרנסים בצער ולא בנחת ע"י מלאכה, או עוסקים בפרקמטיא במדה קטנה, או הנם אנשי הבינים במקח וממכר, ומעוּטא דמעוּטא עוסקים גם בעבודת האדמה או במלאכה אחרת המפרכת את הגוף ומשברתו. בני העשירים, אם לא ילמדו אל דרך עסקי אביהם, אז ישימו את פניהם ללמודי דת ודין, לחכמת הרפואה, למלאכת הזשור-גאליסטיק וכו'; ובני העניים, מצבם רע ומר במדה נפרזה שאין למטה הימנה, ואין חזון להיטיב גורלם (1).

עת צרה וצוקה היא העת הזאת לישראל בגאליציא ודאנה תשבר לב כל נכון דבה, כראותו עני עמו הולך ורב מיום אל יום. כל מטה לחם ישבר, עד אשר קשה הפרנסה גם להעשירים יותר מקריעת ים סוף, והעניים אוכלים לחם צר במשקל ובדאגה ומים במשורה וכשטמון ישתו. כבר חלפה העת ואין זכר לה עוד, אשר האַריסמוקראַטים הפולאנים לא רצו לרדת ממרום שבתם, והכרחו לבקש למו סרסורים לכל דבר מסחר וקנין שהיו נזקקים לו, והסרסורים הללו היו אנשים מבני ישראל, — העם שהכירו בו את הכשרון, כי יד ושם לו להוציא ולהביא סחר נויס, אשר ע"כ היתה

(1) אמנם יש "בית הספר למלאכה" בקראקא עירנו, שהקימה חברת כ"ח בווינא, אבל יותר שאינו אלא אחד במדינה. מעטים הם ילדי העניים הנמצאים בו, ועל התועלת היוצאת לישראל מנדבתו של הבארון היוש. כבר דברתי במאמרי הקודם ועוד אשוב אהפוך ידי בענין הזה.

כבוד אדון יקר ונכבד, חכם וסופר מאד נעלה!

מתוך המודעה הנמצאת בחוברת הזאת יראה אדוני כי הנני
נגש אל המלאכה להו"ל ספר

"בית ועד לחכמים"

אשר ערן לא היה כמוהו בספרתנו, כי הוא יאצור בקרבו תולדות
חכמי דורנו עם דמות דיוקנם של יחידי סגולה מהם חרותה
עלי לוח.

לשפת יתר אחשוב לבאר פה ער כמה ספר אשר בזה נהוץ
ומועיל לגופה של הספרות העברית וע"כ אקוה כי יטה כ"ס און
לבקשתי ושלש אלה יעשה לי:

(א) שיאבה נא בטובו לשלוח לי את תולדותיו ותמונתו
היקרה עם רשימה שלמה סמפעליו הספרתיים — למען לא
אאלץ לנוע על העצים ולהשתמש במקורים שאינם נאמנים.

(ב) שיאבה נא להודיע דבר מכתבי זה לרעיו החכמים, למען
יכבדוני גם הם בתולדותיהם ותמונתיהם, ולכהפ"ה יאבה להודיעני
את מקום מושבם, למען אוכל לפנות אליהם בעצמי בבקשתי.

(ג) שיאבה נא לתת מהודו על "הצופה" ולהעניק לו מטיפב
פרו עמו; וכגון דא צריך אני למודעא כי סופרים גדולים רבי הנוצה
נתנו ידם לי ויאצולו מרוחם על ספרתי.

וכזה אתכבד להשאיר טוקירו ומכבדו כרום ערכו הנעלה

גישם באדער הכהן

מו"ל "הצופה"

פ ה ק ר א ק א .

למאדע, שכל אציל פולאני החזיק לו „פֶאָקטאָר“ יהודי, אשר התפרנס אצלו בנחת ולא בצער, וממנו התפרנסו גם רבים מאֲחֵיו. — אבל עכשו, הגה בעלי הנכסים הגדולים ירדו מגדולתם, והיהודי שיצא לחרות מתחת עול שעבודם, יצא לחרות גם מכל העסקים שהיו לו כביתם, אשר מהם היה לחמו נמצא; ולא עוד אלא שהאצילים התחילו לשלוח בעצמם במסחר ידיהם. עתירי נכסין הללו, אשר משכו תמיד בין בשרם ובנשים הגו כל ימי חייהם; הגה פתאם נעשו גם הם לסוחרים ויתחילו להתחרות את היהודים, ולא יבשו ולא יכלמו לשלוח במסחר ידיהם, אחרי אשר ימים על שנה צוחו ככרוכיא, כי מאזני מרמה הוא המסחר ביד הסוחר ומשחית כל חלקה טובה בישראל. גם המסחר בעצמו, אשר בגללו ירחיבו עלינו אויבינו את פיהם, אינו עוד מה שהיה מלפנים, כי ירד פלאים עשר מעלות אחורנית, עד אשר חייהם של רוב הסיחרים תלואים להם מנגד, ונכונים לפשוט את הרגל בכל זמן ועדן. רק אחד מאלף מהם יעשה חיל ותשע מאית ותשעים ותשעה הנם עניים מרודים, יעשו את הלחי להביא צבע, אבל אין עוד דם בעורקים ע"כ יעשו עד אשר יתעלפו; ועל זאת תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה, כל גבר ידיו על חלציו וכל פנים נהפכו לירקון, ותתפלץ כל נפש למראה המון אחינו הנאנחים והנאנקים המובעים במצולות ים של דאגה וראוש גדול וגורא.

והי כאשר ראו בני ישראל, כי החל המסחר לפנות למו עורף ולא פנים, ואין בו עוד כדי לתת מזון ומחיה לכלם, התחילו לשלוח במלאכה ידיהם. אבל בזמן קצר פרו בני ישראל, וירבו ויעצמו גם בעלי המלאכות העברים; ואם יש להם להסוחרים מקום להתאונן רע, כי יחזיקו שבעה אנשים בענף מסחר אחד, יש לבעלי המלאכות להתאונן יותר, כי שבעים ושבעה יחזיקו בכנף מלאכה אחת, ואך לחנם יקראו אחדים מסופרינו: „תנו ידיכם למלאכה, ואכלתם לחמכם לשובע!“ כי כבר נוכחנו לדעת שאין עשירות מן האומנות בארצנו, ומרובים בעלי המלאכות הרשים והרעבים מאותם הרואים עולמם בחייהם.

גם בתוך האינטעליגענץ מורגש צוק העתים, כי כבר מרובים הרופאים העברים על החולים ועורכי הדינים על המשפטים. — אמנם יש עוד עסקים רבים בגאליציא, אשר מהם לפרנסה טובה וכלכלה תוצאות, וטרם שלחו אחינו את ידיהם בהם; אולם יש מהעסקים הללו שפחותי הערך המה. וחרפה היא ל"בני מלכים" לאחוז בהם, כמו: חוצבי אבנים, חורשי נחשת וברזל, פחמים, בונים וכי; ויש שגדולי הערך הם, ושעריהם טרם נפתחו לפני העברים, — לא מפני איזה הנבלת זכות בדתי המלכות, אלא מפני שאין נהגים לתת כהונות כאלו לאיש עברי, — כמו: שופטי ושוטרי הגליל,

פקידי מסלות הברזל. בתי הרוהר והמעלעגראף וכו'.¹ אבל הכל ביד הזמן העושה נפלאות בכחו ומשנה פני כל היקום. ע"כ נקוה כי בקרוב בימינו נראה את היהודים בנאליציא אווזים ככל ענפי החיים האלה, בין שהם מפחותי הערך ובין שהם מגדולי הערך.

ב.

בנוהג שבועולם, כי מצב החומרי ישפיע על מצב המיסרי; כן גם בהביטנו על מצבם החומרי של אחינו בנאליציא שאינו עולה יפה, ניכל להכיר כרגע את מצבם המוסרי. —

חחשך יכסה דרכי אחינו כל בית ישראל בנאליציא. כוכבי החכמה לא יהלו אורם, ושמש ההשכלה לא יגיה אורו למו, ובכל פנה שאנחנו פונים, ימין הסכלות רומטה. ישראל גוי אחד בארץ נחלק להרבה כתות ומפלגות גדולות וקטנות, וכל מפלגה נפלגה להרבה מפלגות אחרות ומפלגות שבמפלגות עד אין קץ וסוף, כמו שאמרו חז"ל כי כל אדם הוא עולם קטן, כן גם כל איש מישראל בנאליציא כעולם הוא בפני עצמו.

המפלגה הראשית והמרוכה באוכלוסין היא כת החסידים, הם המתפאדים כי נאמן את ה' רוחם וכי הם המחזיקים את כל בית ישראל לבל יפול בנופלים; אבל לדאבון לבבנו קרני השמש לא יחדרו אל חדרי האנשים האלה, התועים בדרכי החיים באשמת גבי'איהם החזים שוא וקוסמים להם כזב, ה"ה מוצעי לשד האומה בקרושתם. — ואלו הן המפלגות שבתוך המפלגה הזאת: כת של "חסידים פשוטים" אשר גם קרוא מקרא לא ידעו בספר, ואך הצדיקים וכל חיות הקדש הגה הנם משאת נפשם ויכבדום מעט מאלהים, ובנסעם אל הצדיק למנוחות יעזבו את בני ביתם לאנחות בלי משען ומשענה וכלי מזון ומחיה. כל ימיהם לא יכלו אלא כספורי נפלאות מצדיקיהם וקדושיהם, ובזה הם חושבים למלאות את תעודת האדם עלי חלה, ולא ידעו כי לא לכך נוצרו. — ויש כת אחרת אשר כל מעינם אך בדי' אמות של הלכה פשוטה, לתרץ כל "תיקו" וכל "תיובתא" ולישב כל "ויש לישב"; או שכל עניניהם אינם מעולם הזה ולא יעסקו אלא בזיוג שכינתא עם בעלה, בהסרת קליפות, בהריגת סמאל הרשע, בהשבעת שדים

¹ למען לא יתפשוני הקוראים כבדאי, חייב אני להודיע כי יודע אנכי, אשר גם באותן המלאכות שהזכרתי בראשונה, וגם באותן שהזכרתי באחרונה, עוסקים יהודים אחדים. אולם מעט מאד מספרם בכל המדינה, עד אשר אין רשומם נכר כלל בכל ענפי החיים האלה, ועוד יש להם מקום לאחוז בכנף כל המלאכות הללו, המשפיעות שפע פרנסה טובה לעושיהן.

וכו'; ויצפו על קץ הפלאות שיוכלו ליהנות מארסטון שיתקן לצדיקים לעתיד לבוא. — הצד השווה שבמפלגות הללו, כי אמנם שביב היהדות עוד לא עמום בקרב לבנם, והנם אחוזים ביהדותם כשלהבת כגחלת, ולא עוד אלא שהיא חביבה עליהם יותר מגופם. — אבל חשכה גדולה רובצת עליהם והמאור שבתורה לא יאיר להם את האפלה.

המפלגה השנייה נקראת „בעלי בתים“ — הם האנשים הפשוטים מבני המון העם אשר זה מקרוב רכשו להם מעט כסף ויש את נפשם להיות ספונים וחשובים בחברת האדם. מהם אחוזים מעשי המשכילים מקצה האחרון, ומהם שאינם נופלים במדותיהם מהחסידים הפשוטים, כי כמוהם ילכו חשכים ואין נוגה למו ויאמינו לכל דבר שוא ותפל, גם יסעו לרביים להביא למו כופר פדיון נפשם על כל צרה שלא תבא.

המפלגה השלישית היא „משכילים“ — אבל חלילה לך קורא יקר, להיות „חושד בכשרים“ לחשוב תיעה על עם ה' בגאליציא, כי ההשכלה כבר תקעה לה יתר במקום נאמן בארצם, אמנם ישנם אחד בעיר ושנים במשפחה, אשר יחמדו יפיה בלבבם; אבל יותר שהם מעטים, מכרחים עוד לעשות במחשך מעשיהם, מפני פחד החסידים העוינים אותם ומביטים אחריהם בשבע עינים למצוא עונם. — גם בתוך המשכילים האלה נמצא מפלגות שונות, ומהם גם אשר פחד החסידים לא יפול עליהם ושאיתם לא תבעת אותם, משום שאינם נוקקים להם; אבל אלה רבם משכילים הם בתר שטא ולא בתר טעמא, כי כל השכלתם אינה אלא שהציעו ונפגעו ויקצצו בנטיעות ובכנדים, אבל ההשכלה בעצמה עודה עצורה להם. אמנם יושבים הם בגלוי הראש וקוראים באיזה ראמאן ומשתחווים ומודים „להמין היפה“ ומדקדקים בנתינת יד וכו' ככל הלכות הגלנטריא; אבל לא זאת תורת ההשכלה ולא על דברים כאלה עמודה עומדים. כל הרוצה לטול שם „משכיל“ צריך לדעת, כי ההשכלה היא אך תבלין לתורה, וע"כ חייב הוא בתחלה להיות כקי בהיהדות, כי השכלה בלי ידיעת היהדות היא כתפל בלי מלח; ומה מעם יש בהשכלה כזו, אם המשכילים לא ידעו את „התלמוד“, המחד את שכלם של כל ההוגים בו? וכי לא חרפה היא למשכילינו להתרחק מן התלמוד, בעת אשר רבים מחכמי הנצרים יהגו בו? — עוד מין משכילים יש בקרבנו, הרחוקים מעמם מרחק רב, ויש בהם המעלימים גם גזע מחצבתם כי ממי יהודה יצאו, בחשבם כי בזר יוסיפו למצוא חן בעיני עם הארץ שבקרבם הם יושבים. — ויש עוד מין משכילים, שהם אנשים חכמים נבונים וידענים, חכמתם בתוך מעיהם ודעתם רחבה מני ים. מהם רופאים מהללים, מודדים משבחים, יודע רת ודין וכו', וכלם יזיירו כזהר הרקיע בשמי המדע; אולם לפום חורפא שבשתא, כי רוחו של ישראל סבא זר להם ודעת דרכי

היהדות לא יחפצו. דברי ימי כל עם ועם פתוחים לפניהם, ואך דברי ימי עמם כספר החתום למי. — אלו הן כל מפלגות "המשכילים" שבנאליציא, ועל רבח כנסת ישראל מנהמת כיונה ואומרת: "אוי לי מבני! אוי לי מבני!"...

ואם יחפוץ הקורא לדעת בשלמי הרעה הזאת לנו, כי התרחקו הרבה מהמשכילים מעל עמם, יאבה נא לעשות אזנו כאפרכסת לדברי:—בשנים האחרונות כאשר כדבר מלך שלטון כרוזא קרא בחיל: "עד מתי יהא העולם מתנהג באפלה? תבא האורה!" ואת בני המרוחקים בזרוע החלו לקרב לכל דבר כינה ותושיה, אז הכירו צעירי עמנו את מקומם והמנם, ויואלו חלוך אחרי צו, ליהנות מאור יקרות אשר חדר ובא למשכנותם. אבל הרבנים והזקנים, אשר "ההשכלה" היתה אצלם מולדת חוץ, נבעתו מפניה ויבוזה בלי דעת, ויהיו הבנים המתרפקים עליה באהבה כבני מטר בעיניהם. לכן כאשר בעיני האבות לא ישרו דרכי הבנים, עזבו האחרונים את מעשי הראשונים, כי כך היא דרכה של ריאקציון, כל לחץ מוליד לחץ כנגדו, ויען אשר האבות שמרו את הדת והדעת היתה אצלם כחטאה, לפיכך היה ההפך אצל הבנים, כי אהבו את הדעת ואת הדת השליכו אחר גוים. — עפי' הדברים האלה אדמה שכל איש מבין יבין מעצמו בצוארו של מי הקולר תלוי, כאשר גם דברתי ע"ז במאמרי הקודם.

ובהשליכנו מבט חודר על בית יעקב אלו הנשים, נראה כי גם בנות נאליציא מחולקות למפלגות כהאנשים, ומשום שאין בין מפלגותיהן למפלגות האנשים ולא כלום, ע"כ לא אדבר אלא על האדוקות שבחן, הרחוקות במדותיהן מהאדוקים שבאנשים כרחוק מזרח ממערב. החסידות הללו אמנם מאמינות הן לכל דבר שיוא ותפל יותר מהאנשים, אבל לעמת כן כל ישען וחפצן הוא רק להצטיין כמלבושי כבוד בשבישים ושהרונים, וכל ימיהן אך ימי תטרוקים כשמן המר וכבשמים אשר ריחם נודף למרחוק, ומתכסמות בכחל שרק ופרכים וקורעות כפוך עיניהן, ובלכתן בחוצות קריה תלכנה נמויות גרון וברגליהן תעכסנה וכי. — נפלא הוא ממני דרך חסירי ארצנו, כי בשעה שלא יתנו לבניהם לקצר בעליונים ולהאריך בתחתונים משום "בחקותיהם", בנותיהם יוצאות מלכשות כבנות אצילים ואין מפסק בדבר. ואם לא השחוק הוא לראות בני חסידים, אשר על פאותיהם הארוכות לא עלה מסרק מעולם להפריד בין הדבקים, כגדיהם מגואלים ברפש ומדמנה, בעת אשר אחיותיהם בנות אביהם ואמם יוצאות בכנדי חמודות כבנות חורי ארץ. הבנים מדברים שפת עלגים, ואבותיהם ישימו עליהם משמר שלא יתנו עיניהם בספרי מינים; והבנות מדברות בשפת הארץ בהוספות ערב-רב של מלות זרות וקוראות בספורי אהבים, הקשים להן

מספרי מינות. ככה נראה בבית איש, אשר הון ועשר בביתו ועידנו רד עם אל ועם קדושים נאמן הוא, איך יחנך לכניו לרוח הדורות שעברו ולבנותיו לרוח הזמן הזה. בניו יבלו את כל ימיהם בבהמ"ד, ובנותיו מבלות ימיהן בקריאת רממאנים ונותנות עיניהן כל היום בהלכות המאדע וכי' ¹.

הואה אנכי כי קשה לו להקרא להבין כל מה שכתבתי פה, ושאלה מבצבצת מפיו: האין רבנים כנאליציא? ומה קרבנמי האומה הללו עושים? האין לאל ידם לאחד את כל הכתות והמפלגות, למען יהיה ישראל גוי אחד? — ע"ז אענה: יפה שאלת! אמנם אין לך עיר כנאליציא, אף אם קטנה היא ככף איש, שתהיה בלי רב המורה צדק לעדתה, ולא עוד אלא שבהרבה ערים לא יסתפקו ברב אחד, עד אשר לא לעתים רחוקות נראה שני מלכי רבנן משתמשים בכתר רבנות אחד בעיר קטנה. אולם לא כמדינות אחרות מדינתנו, שיש להן שם רב אחד לאוטודוקסים ורב אחד לניאולונים, כי אם נמצא שני רבנים בעיר אחת בארצנו, אז נראה כי שניהם כשרים ואדוקים, ושניהם לא על דעת עצמם לקחו העטרה לראשם, כי אם כמצות רביים הוקמו על לשבת על כסא ההוראה, והפרוד ביניהם אינו אלא בשביל שכל אחד מהם הוקם על פי צדיק אחר, אשר רבה ממשלתו

¹ בימי שבתי כנאליציא המזרחית ראית מדה טובה אחת אצל אחיותינו, והיא כי לא תבושנה לקרוא בספרי זשארנון, כמו שכתבתי במ"ע המגיד והעברי. — אולם לחיות כעין תשובה לדברי המערערים על שפת זשארנון, הרוצים לקפח שכר אחיותינו הקוראות בה, באמרם כי השפה הזאת היא חרפת אחינו יושבי ארצות הסלאווים, נפשי בשאלתי להשיב לי: מה יתרון לאחיותינו מקריאת ספורי של "פויל די קאָק" וכו', שאינם נוגעים כלל בחיי היהודים, ומה הפסד יש להן בקריאת ספורי שמ"ה שלום עליכם, מענדלי מוכר ספרים וכו', המדברים רק על היהודים? — האם טוב לנו אם תבושנה אחיותינו בשפה שבה ידברו אבותיהן, ואפילו אלו שאינן מבינות שפה אחרת, מוטב להן קב אחד מס' ורבים של שטות בשפת אשכנז מתשע, קבים ספורים נעימים בשפת "הצאנה וראנה"? — ומי יוכל לכחד, כי שפת זשארנון היא שפה מדוברת בפי ארבעה מיליונים נפש אדם, וע"כ לא נרע ערכה משפת "פלאטטדייטש" שיש גם לה מדור מיוחד בספרות האשכנזית? ומי יוכל לאמר כי ספורי שמ"ר וחבריו גרועים בערכם מכל אותם הרממאנים בשפת אחרת, שאין להם כל שייכות עם היהודי תרוחה, ומרבית אחיותינו הקוראות בהם אינן יכולות לרדת לסוף דעתם? כי איך תוכל נערה עכריה להבין מלחמת תנופה בין שני אוהבים בשביל עלמה? האם ראתה כזאת בבית אבותיה? — ומה תוכל לדעת מספורי חיי האריסטוקראציא הנכרית, אשר מי שהוא למטה מבארון לא יחשב עוד בכלל כן אדם? או מנשים העונכות תחת בעליהן? — סוף דבר, כפורי זשארנון יותר שהם נקיים מכל הבדל ופדות בין אדם לאדם, ונקיים מכל דופי שהאריסטוקראציא עשירה בו, — עוד אינם גרועים בתכנם מספורי כל שאר השפות, ועדים המה אלו הנעתיקים לשפות אחרות, וקוראים הא"י יפזרו למו כבוד מלא חפנים; ושונאי הושרינין, אך בלי דעת את המאור שבה. יגנו את השפה הזאת עם סופריה יחד.

בעדה היא ובעירה; ולפיכך מריבים שני הרבנים זא"ז וכל אחד יורד לחייו של חברו, ומצויאים לעז זע"ז כנהוג בין גוברין יהודאין, כי הציץ ונפגע או כי נכשל בעברה וכו'. וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים מבין שני הכרובים, ויעשו גם הם כמוהם לרדוף איש את אחיו עד הרמה לחלל שם שמים ושם ישראל בין העמים. — ולתשובת השאלה: "הרבנים מה המה עושים כגאליציא?" גם אנכי לא אדע תרוץ מספיק, גם אנכי שאלתי זאת עד מאה פעמים ואחת ולא מצאתי מענה, כי ראיתי אותם והנה רבם ככלם לא ידעו ולא יבינו מה כהונתם דורשת מאתם, ואבקש בהם איש גודר גדר ועומד כפרין ולא מצאתי. "כהרופאים אשר ירפאו הגופים, צריך שידעו תחלה הגוף אשר ירפאוהו, כלו וחלקיו מיה הם, וצריך שידעו איזה דברים יחלוהו וישמור מהם, ואיזה דברים יבריאוהו ויכון אליהם; כן גם רופאי הנפש צריך שידעו כחותיה בכללה וחלקיה, מה יחלה אותה ומה יבריאה" (לשון הרמב"ם בפ"א משמ"פ). אולם לא רופאים כאלה המה רבני ערינו הקטנות, (מהערים הגדולות אין הכותב מדבר!) כי יותר שלא ירפאו אותנו ולא יחבשו לעצבותנו, עוד יוסיפו לתת מכאוב על מכאובנו, יען אשר רבם ככלם רוחה של עיר מושבם זרה להם, ותחת לבקש שלום ולרדפהו, עוד יוסיפו להרבות מדנים בין אחים, ואין לך יום שלא תהיה מריבתו מרובה משל חברו, ובכל ערי ארצנו ממזרח שמש עד מבואו לא נשמע אלא דברי ריבות וקטמות, באשמת הרבנים הללו שאינם דורשים לשלום.

ואם נבקש לדעת את המקור, מצה זו על שום מה? נראה כי אין האשם הזה תלוי אלא בהרביים אשר "קדוש" יאמר להם מאת העם, כי בנוהג שבארצנו: אחד ממשרתי הקהלה כי יעדר, לא יבקשו אנשי העדה להושיב על מקומו איש שתהיה העטרה הולמתו, רק כאשר יגזור הרבי אומר כן יקום דבר מבלי חקור אחריו מאומה, ומפני שאין הכל נשמעים לצדיק אחד, מוכן מאליו, כי מזה למחלוקת רבות תוצאות, יען אשר מעבר מזה המסתופפים בצל הרבי הלזה יענו ויאמרו, כי הנבחר רצתה נפש רבם בו, מן שמיא אוקמי ליה, כי מלאכים מפני צדיקם יחפזו וחיל ורעדה יאחזו, ויש לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו ולשורף אותם בהבל פיו ככמדורה; והחוסים תחת כנפי הרבי השני יאמרו: לא, כי את זה ראה וקדש, כי בו בחר צדיקם, שחוא יסוד עולם אמתי ואת הל"ו נמנה, עד אשר כל הצדיקים האחרים הנם כקליפת השום נגדו, מנערתו נרדם רכב וסוס, ונהרין לו כל שבילי דשמיא כשבילי ביתו. — ככה ימשלו הרביים על העם ככה קדושתם ככל אורת נפשם, ולפי שכל אחד מהם מתקנא בגדולתו של חברו, ע"כ יחררו ריב בישראל, שאינו לשם שמים אלא לשם קנאה ושנאה, ומיראתי הגדולה שלא יעשוני

„גל של עצמות“ לא אכזר מלין עליהם. ובפרט כי כבר שקלו למטרספסיון בהאי עלמא מאת כל הסופרים הקטנים עם הגדולים, וידוע מאמרו של החכם גאָמטהע: „נגד הפתיות ילחמו גם בני אלים לשוא“.

העת הזאת הרת עפאָכע חדשה היא לישראל, וגם בערי גאליציא מנשבת רוח חדשה, אבל הרוח הלזו היא רוח זלעפות וקטב מרירי לבית יעקב, וכבואה בסופה ובסערה תפיל למשוואות נצח את בנין עולמנו ותעקר סדרים ישנים מן השרש, ותחת לרפא את בית ישראל ההרוס עוד תעשה שמות בקרבנו. — ואם נבקש סכה להרוח הזאת, נמצא כי לא באה אלא מפני אשר קצה נפש הצעירים חובשי בהמ"ד בהלכה הפשוטה. ושטא תשאלני: „מדוע לא קצה נפש אבותינו בהלכה? וכי אכשיר דרא או אחמיץ דרא?“ עיז אענך, כי לא כימים הראשונים הימים האלה, כי בימים הראשונים לא ידעו חובשי בהמ"ד מכל תהלוכות החלד מאומה, עד אשר היתה עירם הקטנה דומה בעיניהם כנינוה בשעתה. וזולתי מה ששמעי הספדים מפי אלוף עירם על רבני ערים אחרות שמתו, ושראו את אבותיהם נוסעים לימי השוק להערים הקרובות, או לקדם פני איזה צדיק, לא ידעו כי יש עוד ערים בתכל חוץ מעירם. אבל עכשו אשר אזניהם תשמענה, כי השר הממונה על ההשכלה הוציא גזרות קשית שאין רוב הצבור של ישראל יכולים לעמוד בהן — שלא להושיב על כסא ההוראה כערי גאליציא אלא קצוצי פאה וגרועי זקן, כמו שיש בערי מדינות אחרות ולא עוד אלא שכל „האפיקורסים“ שטחים אלי גיל לקראת הגזרות הללו, ועוד חדשות ונצורות כאלו מהנעשה והנשמע בכל תפיצות ישראל; ומפני אשר רוח צעירים נוחה להתפעל, לפיכך לא תעבורנה כל השמועות הללו בלי השארת רושם עליהם ועל נפשם, עד אשר יולד בהם החפץ לקרוא במ"ע עכרים, אשר חביבה עליהם קריאתם הקלה להם. יותר מהיות דאביי ורבא המכלבלות את מוחם, ועד אשר יעשו להצי"משכילים, אבל נפלאה היא בעינינו כי גם בני הרדים ובני בניהם של יראים ואדוקים, אשר לא ידעו מאומה מכל דבר חכמה ומדע, יערבו את לככם לבזו לכל יקחת עמנו ודתנו, ואף אם לא הציצו מעודם, ככ"ז יקצצו בנטיעות... .

ומדי דברי ברוח העת החדשה. התאפק לא אוכל מלדבר עוד על ענין אחד שעשה רושם בארצנו מיום הכראו ועד עתה, והוא המיץ מרוץ הזשארגוני, העושה גדולות עד אין חקר על לבית החמון, אשר לא ידעו ולא הבינו מאומה מכל דברי ימי עמם, וכאשר קצה נפשם בהמיצמרון אשר לעם הארץ שלא הבינו לחזיונותיו, השפילו א"ע לבקר גם את המיץ מרוץ היהודי, והנה נפקחו עיניהם פתאם ובמשחק המחזות „בר כוכבא“ ו„שולמית“ וכו' נתיהרו, ומעתה יחם לככם לכל קדשי עמם וזכרונות דברי ימיהם. —

ואלו לא יראתי חמת המשכילים וגזר דינם הקשה, הייתי קורא לכל אחינו ואחיותינו כגאלצ'יא (לרבות גם האריסטוקראצ'יא העברית), המרבים ללכת לשעשע את נפשם במחזות "שעקספיר" או במחזות אוהבינו (?) המשוררים הפולאנים ועוד כאלה, שיאבו ללכת לכהפ"ח פעם אחת בכל ימי חייהם להשתעשע בהיאטרון הזשארגוני, ומובטחני כי לא יתחרטו!.

ג.

כי נתכונן על חנוך הבנים בארצנו, נראה שני הפכים. מעבר מזה ורנה בנים לא אטון כם המתכוושים כגזעם, ומעבר מזה בנים תועים בנתיבות תהו ובהו, שלא ידעו לחבר את האמונה עם התבונה. הרבה קולמוסים נשברו, הרבה דיו נשפך והרבה חבילות של ניר נשחתו בשאלת החנוך, ומאומה לא נשאו סופריהם בעמלם, עד שכל המרבה עוד דברים במקצוע הזה, כצדק יקראו אליו: "תכן אתה מכנים לעפרים!" כי בשאלה זו כבר אתיעטו כל סיכי הספרות וירישו אותה במ"ט פנים, עד שלא הניחו בה כל מקום להתנדר בו, ולא עוד אלא שעשאוה כשדה שקרסוה נמלים, ואעפ"כ כל המרבה לדבר בתקון החנוך הרי זה משבח.

כבר מנויה וגמורה בסוד חכמים ונבונים, כי לפי מצב החנוך יהלל עם, יען אשר הוא מעמיד את בני הנעורים על יסוד ובסיס חזק, למען יכירו וידעו ככל עת ובכל שעה צור ממנו הצב, ויבינו מה עמם דורש מאתם,

1) למען הסר מעלי עקשות פיהם ולוות שפתיהם של המשכילים, חייב אני להצמד על דברי אלה בהראותי את כתמי המחזות בלשונות העמים והרושם שישאירו על נפש שומעיהם העברים. נקה נא לנו למשל את המחזה המפורא "השרדדים" משיללער. (מערכו הספרותי אין הכותב מדבר!) מה יבעלו דברי פראנץ מאָר על נפש השומע העברי? או מה תדענה הנערות העבריות מדברי אוהבתו של קארל מאָר האומרת בצאת נפשה כי "מתוקה היא המיתה בידי האהב"? — (כשאנכי לעצמי אדמה כי אלו נבראתי אשה הייתי אומר: מתוקים החיים עם האהב!...). או מה יוכל השומע העברי שאינו יודע פרק בדברי ימי עמו לדעת ממחזה "הסוחר מוויניציא" של שעקספיר, אשר יותר שלא ראה פני איש יהודי מעודו עוד לשקר עשה עמו להפך פאקטוס היסטורי, ונפלאות היא בעיני כי לא שמענו עוד מפאָנדראָמים קטנים אחרי מחזה אשר כזה! — או מה רבותא יש במחזה הפולאני *Kościuszko pod Racławicami* אשר דרכו להעלות במוצאי שבתות, למען יבואו יהודים רבים להתענג על תמונת היהודי "אבראמעק" הנמצא בקרבו? — עפ"י הדברים האלה אדמה כי לא הטאתי באמרי אשר גם אריסטוקראטינו צריכים ללכת לחזות בנועם החזיונות הזשארגונים, ואז אולי תהיה לנו תקוה נשקפת מהם, ולפיכך לא יעלה מורא על ראשי לאמה, כי ראויים הם המחזות של שמיר ונאלדפאדען וכי' להשמע מכל איש עברי, כי לא יעמדו למטה מהרבה חזיונות של הסופרים הקלאסיקים.

לפיכך אין לך דבר שהוא נצרך לגופה של האומה יותר מהחנוך. בגלל זה מאד תראב נפשנו בראותנו, כי דרכי החנוך בארצנו אכלות, ומצבו גרוע מככל שאר הארצות. בתי ספר מאושרים ומקוימים אין לנו¹, בתי ישיבות אשר מהם תצא תורה לישראל אין לנו ואך אל החדרים עינינו תלויות. וכחדרים הללו יושבים שני מיני מלמדים ועמלים בעדנו להשכיל את בנינו בדרך העולה בית אל; אבל לדאבון לבנו גם שניהם עמלים לריק וידיהם לא תעשינה תושיה. המין הראשון הוא מכני הדור הישן, אשר כבר שקלו למטרפסיהון כהאי עלמא מהסופרים הצועקים על מצב החנוך הפרוע לשמצה ואינם נענים. והמין השני הוא מלמדים הרוצים לחנך לבנינו עפ"י שמורת חדשות; אבל ישלנו בדרכם ומטרתם מהם והלאה, כי עדיין לא אפשר דרא בגאליציא לשמית פדגוגיות חדשות, ולפעמים גם המלמדים בכבודם ובעצמם אינם מכשרים לכך.

גם זו רעה חולה ראיתי אצל בני עמנו בארצנו. כי לא לשם קיום המצורה יתן האב את בנו ללמוד תורה, אלא מפני אשר כך כל בני אדם נוהגים, וחמד חנם יעשה עם המלמד בתשלומי שכר עבודתו הקשה², ע"כ ירא המלמד ויצר לו לעבוד את התלמיד בפרך, וגם התלמיד בעצמו בראותו כי המלמדים העכרים הנם רשות ולא חיבה, בין יבין כי שאול לו רבו; ולפיכך יצאו בני נעירינו מן החדרים בלא תורה ובלא חכמה. אמנם אישמים גם המלמדים, כי בלי סדר ישר ילמדו את הילדים, ובטרם ידע הנער קראו מקרא ימלאו את מוחו הרך בדברים שקשה לו להבינם ויעמיסו עליו לצעוק בקול בכתולה נשאת, האיש מקדש, בהלכות טוכת עין וכיו; ואעפ"כ אלו לא יראתי לגלית „סוד מן החדר“ הייתי אומר, כי למרות כל הישטיות הפדגוגיות החדשות עם כל המורים המשכילים, אשר כשיבנה ינחת

1 אמנם יש לנו בתי ספר אחדים במדינה שהקימה האליאנץ, אבל יותר שהם מעטים במדינה, עוד אינם יוצאים ידי חיבתם בשכיל הסרון אומנים פדגוגים.

2 אראה בנחמה אם לא ראיתי אצל איש אחד בעירונג, אשר עודנו רד עם אל, כ בא אליו המלמד בעש"ק אחר הצות היום, וכעני בפחה בקש שיעשה אתו האדון חסד ואמה, לשלם לו שכר הדין; ומאליו הדבר מובן מה לו למלמד עני ולכסף בעש"ק אחר הצות היום, — אולם הקשיה האיש את לבו מבקשת המלמד, ויען אחיו עזות באזני בנה שה ה גם הוא באותו מעמד: „שאלתך לא תנתן לך היום, הנה מלאכתי קישה ממלאכתך רבכ"ז לא כנושה אבא לבקש את שכרי ואם ככה אתה עושה לי גם להלאה, ידוע תדע כי אוציאו את בני מהדרך!“ — שוב מעשה באיש אחד בעירונג, שהוא בן דיין מצוין בקהלתנו, אשר חדל לשלוח את בנו אל החדר, מפני אשר הרחיב המלמד העני עז בנפשו, לבקש מאתו חסד, בחשבו כי יען אשר ממשפחתו הוא, ע"כ לא ישיב את פניו ויקם, וילוח לו על הוצאות ש"ק לפני בוא יום ראש החדש. — שני אגה ראיתי בעירונג ומהם יקישו הקוראים על השאר.

ינהלו את תלמידיהם על מימי התורה והדעת, לא נראה ולא נמצא בתלמידיהם כעין אותם התלמידים שיצאו מן החדרים מאת המלמדים הפרועים לשמצה, אשר במקל וברצועה רעו את צאן תלמידיהם. — אולם הימים הראשונים והטובים חלפו הלכו למו, והימים האלה הביאו תסיסה חדשה אל מחנה העברים, והנם ימי המעברה מן הישן אל החדש, ויען אשר אין עוד חקי פדגוגיא ערוכים בכל וסדורים ללמדי העברים כמו בלמדי שאר הלשונות, לפיכך יבוא לו כל אב וכל מורה חקים חדשים ככל העולה על רוחם; ומפני שאין מורה אחד לכל ימי למודי הנער, ע"כ יבלבלו את מוחו באופניי למוד שונים ומביאים ערבוביא אל ראשו, ועל כיוצא בזה נוכל לאמר: „אבות יאכלו כוסר ושני הבנים תקחינה“.

אם נסורה מזה ונבואה אל בתי המדרשים, גם שם לא נשבע נחת, הנה בימים הראשונים הרבה בחורים ראינו שם מחדדים וא"ז בהלכה, ועכשו צאו נא וראו בכתי המדרשות אשר מהם יצאה תורה לישראל, הכיטו איך נשמו, כי לא לכד בני המשכילים והמתפלספים אלא גם בני הוראים והחדרים פסקו פומיהו מגרסא ⁽¹⁾.

אין טעם העוסק בשאלירת היהדות שלא ידבר על חנוך בני נעורינו, וכבר היתה השאלה למשלח שיר ולטרמס שה, ואין לך סופר עברי שלא ישלח את כל חצי אשפתו בהמלמדים ולא ישימם כמטרה לזעם אפוי, אמנם יש לנו להרהר אחרי דרך המלמדים וסדר למודם, אבל חטא יחטאו הסופרים נגד האמת נתתם את המלמדים לפני משחתי המדות, ובהיותם רגילים להפליג ולגזם בתארם בצבעים שחורים את החדרים, „לא נורא השד כאשר יתארוהו!“ יאמר המשלח המוני, וחז"ל אמרו: „כירא דשתית ביה מיא אל תשדי ביה קלא!“ ואיך היא הבאר אשר ממנה שתו רוב סופרינו את מימי תורתם, אם לא בהחדרים? — בפרט נחפשה נא ונחקורה ונראה את ההכדל שיש בין הילדים היוצאים מן החדר לאותם היוצאים מבתי הספר. הילד היוצא מן החדר, אמנם הליכות עולם מוזרות לו ואינו יודע פרק בהלכות השכלה, אבל גם לא ידע עוד לנהג קלורת ראש ובזיון בכל התורה והמצוה, ולבו לב עברי כמלוא מובן המלה. והילדים היוצאים מבתי הספר מה הם? — אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, כי רבם יצאו כנפם כמו שבאו ומקצתם יצאו שכורום טההשכלה, תועים בדרכי האמונה, ועל כיוצא בהם

(1) אמנם ילכו עוד בחורינו גם עתה לבהמ"ה, אבל במקום הלמודים יש מהם נהגים לנסות את כחם ועוצם ידם ב"קדשים קלים", ויש נהגים ליסד חבורות למעשי צדקה, כמו: „תפארת בחורים“, „הכנסת אורחים“ וכו', — על תועלת החבורות הללו אין כאן המקום לשפוט, ויבוא מעשיהם ויעידו בעצמם עליהם, רק רע עלי המעשה כי מה להם לבחורים לחסור מעליהם עול תורה ולהעמיס על שכמם מורה של צבור בעודם באבם? —

אמר הפולאני מאקסימיליאן פֿערדראָ; albo Kto się nie douczy, albo przeuczy; szkodliwym bywa od prostaka.

ד.

„היש סופרים עברים בגאליציא או לא?“ — השאלה הזאת נשאלה עד מאה פעמים ואחת מאחינו ברוסא, הכופרים בכל עקרי פעלותיהם של סיפרי גאליציא. כי באמת אך מעטים הם סופרינו הגאליציאנים, ובין המעט הזה עוד נפרץ החזון לראות צעירים מעפילים לעלות על במתי הספרות, אשר מרם נתכשלו כל צרכם; ומכת מדינה היא, כי נער עברי אשר קרא שנים שלשה ספרים, מיד יאחזהו בולמים הכתיבה, ועד מהרה יריץ מאטר לאחד מכה"ע, ושוקל וסופר ומינה על יד המו"ל את כסף חתימתו למפרע והזהב שהוא מטהר אמורת שאינן מהורות, ואז יתחיל לעשות אבל על גדולים שמתו ויקונן על ערים שנשרפו וכו'. וזו רעה חולה שנכל השפות שהאדם כותב צריך להיות בקי בהן, וסופר עברי (בגאליציא) אינו צריך להיות אלא ותן בממונו — ללא על החתים על אהר מכה"ע; עיב אמרתי כמליצת חו"ל „לא עכברא גנב אלא חורא גנב“, כי רק בהמו"ל האשם תלוי, יען אשר יתנו לסופרים כאלה לרמס את הצריהם לכשתם ולכונשת הספרות.

כאן הבן שואל: מה נשתנה שפה זו מכל שאר הישפות? שנכל הישפות אין הכל רוצים לכתוב ואין הכל מקבלים לדפוס, משא"כ בשפה זו, שהכל כותבים בה והכל מקבלים לדפוס? — וזו היא התשובה: עבדים היו צעירינו מלפנים להרבנים ולהשדכנים בגאליציא, כי כשהיה איש רוצה להשיא את בתו, היה שואל בתחלה את פי הרב ואת פי השדכן, ואם אלה הסכימו כי ידיו של החתן רב לו בתורה, אמר גם האב לדבק הזה כי טוב. אבל עכשו, אשר מפני הטאינו אך רביים רודים בנו, המקמים עלינו רבנים שלא ימצאו ידיהם ורגליהם בכהמ"ד, ובעבור זה תפוג תורה ועתידה שתשתכח מבני נעורינו לגמרי... מה יעשה הבן שיהיה לו שם בין הגדולים? — יקח שקל הכסף וישלח לאיזה מו"ל עברי בלויא אומר מן החדשים, כי מת בעירו הנדיב פלגי, או כי נשרף בירת המרחץ ויריע אף יצריח מה יעשו אנשי עירו בלי מרחץ וכו'. ככה יתן ויחזור ויתן להמו"ל שקלים אחדים, ויכתוב ויחזור ויכתוב עד אשר יעשה לסופר עברי לכל משפמיו וחקותיו, וסביביו יאמרו לו: „בחור הוא גדול הוא, למוד הוא, סופר הוא!“ ויבנה ביתו בקרוב, — וחייה גם נפש הרידקטור בגללו...

אולם לפעמים יקרה כי סופרים אשר ראשיתם מצער אחריתם ישגה מאד, ואף אם יתחילו לכתוב ולהתאבל על מות צדיקים ועל ערים שנסרפו, אך ברכות הימים ישתלמו בדיעת הלשון, ויען אשר לכם רחב כפתחו של אולם, יעשו לסופרים מהירים וללשונום יגבירו לדבר צחורת, ואם מעטים המה סופרי גאליציא לעמת מספרם ברוסיא, הנה מצבנו יחייב זאת, מפני אשר מספר אחינו היושבים שם עולה חמש פעמים כמספרם כגאליציא. ואף אם נשכח את הראשונות ולא נתגאה כי קראחמאל, ערטער ושי"ר, שהם ירו אבן פנתה של הספרות העברית החדשה, לא בארץ רוסיא נולדו, — הנה גם עתה אם נתיי ספר, נחזה, כי גם היום ישנם בקרבנו סופרים רבי הנוצה המושלים במכמני הספרות, כמו: משה אָרגנשטיין, בראנדשטעמער, ווייסמאן, זילבערבוש, הלל כהנא, מעללער, יוסף כהן צדק, לאַנגבאָנק, דר. ליפא, פֿאַכיוס מיעזעס, יחיאל מעללער, נ. סאַמועלי, דר. פֿאַריעס, דר. רובין, שפערלינג, בערנפֿעלד ועוד ועוד.

גם הדבר הזה ירונו נחת, בראותנו איך צעירי גאליציא ממימים עצמם באהלה של ההשכלה, ויתחבאו פעמים אין ספרות במערות ובחוחים, שיהיה לאל ידם לקרוא בספרים וכה"ע עברים — א. ואף אמנם לא נתנה הקריאה העברית כגאליציא אלא לאוכלי המן, הם הכתורים והכתנים הצעירים, היראים שלא יבואו לידי שעמום ח"ו, ומשום קמנותא דמיחם לא יבלו עתם בסוגיות הש"ס, ויבחרו לקחת להם למקרא ספרים וכה"ע הכתובים בשפה קלה. ואם נראה לעתים רחוקות, כי איש שאינו מהמין הזה, יקח ספר או מ"ע עברי לידו, אז חייבים אנחנו להודות ולהלל ולשבח למי שהחינו וקיטנו והגיענו לזמן אשר כזה, כי לאו בכל יומא אתרחיש ניסא לראות כאלה. ולמען לא אקפח שכר כל בריה חייב אני לאמר, כי ביחס תמיכת הספרות העברית, גרועים בני המשכילים בארצנו מבני החסידים, כי בנוהג שבמשכילי ארצנו, ככל פעם שיעשו אגודה אחת להרים קרן שפת עבר, זו ראשית פעלתם לזכות את המול"ם העברים במצוה גדולה — לשלוח להם את המ"ע הנם אין כסף, ואם ישלחו את מחצית המחיר אז יתפארו כי הגדילו לעשות עם המול"ל וישו לו כנהר חסדם, בעוד שבני החסידים לא יתאספו לאגודות כאלו ולא יקראו אלא בכסף מלא; וראה לדברי הם חתומי המ"ע אשר לחסדי ארצנו, העומד וקיים זה שתים עשרה שנה, בעוד אשר הרבה כה"ע למשכילים בן לילה היו זבן לילה אכדו.

(1) פה יש לנו עוד מין אחד של "משכילים" אשר לא ידעתי לאיזו כת אחשבם, כי לפעמים יתראו כחסידים ולפעמים כמשכילים. מהם ישתלמו לפעמים למשכילים גמורים, ומהם ישוּבו לתור ובהו. —

ה.

החכם היינע התאונן על אחינו בני דורו, כי עשירינו אשר ירכו להזיל זהב מכיסם למלא תאותיהם המרובות, יחשבו כל פרוטה ופרוטה לחשבון גדול כבוא הצורך להציל אחיהם ביום צרה. — אמת ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן המשפט הזה על אבותינו ועלינו ועל בנינו ואולי גם על כל דורותינו. אולם כדורו של היינע היתה עוד מדת צדקה שוררת בקרב אחינו במדה מרובה מהימים האלה, כי אדם מישראל כאשר היה צר לו המקום לשבת בעירו ויעזוב אותה ללכת אל כל אשר ישארו רוחו, מוכטח היה עוד בימים ההם, כי לא יגוע ברעב בכל מקום אשר יהודים נחתים שם, כי בעת ההיא אם פגש איש יהודי ביהודי אחיהו היתה השאלה הראשונה: "שלום עליכם ר' יהודי! אי מזה תבא?" ואם גם היה השואל בעל אוצרות כסף והרב והנשאל איש עני ומדוכא לבוש קרעים ומלאי על גבי מלאי, לא בוש להשיט לו את ידו, אבל כל אלה היה בזמן שלא עשתה הממשלה כל הבדל ופדות בין היהודי העשיר להעני אלא בלקיחת המסים והארנוניות בלבד, וחוץ מזה היו כלם רק "יהודים" בעיניה ותו לא. אולם עכשו שזכויות היהודים הנן מזכויות כל העמים האחרים במדינה. והיהודים העשירים החלו להתנהג עפ"י דרכי האריסטוקרציה הנכרות. מוכן מאליו כי לא יושיט עוד אריסטוקראט עברי את ידו ליהודי עני לשלום, ולא עוד אלא שבגלוי הראש באימה וכיראה מכרח היהודי העני לחכות בפרוודור הבית, עד אשר תביא לו השפחה הכנענית את נרבת אדוניה, או אם לא ימצא חן בעיניה תאמר אליו: כי הארון "אמר" שאיננו בכיתו, ועוד תוסיף נוסף משלה לקללהו בעטו, בקראה אליו: "יהודי מוכה שחין!" ולא זאת בלבד אלא גם ילדי האריסטוקראטים הללו יראים מפני יהודי עני ומקללים ומבזים אותו, כי כך תלמדנה אותם השפחות המאמות עליהם, כי "יהודי" יקום, והצעירים הללו יהיו משכילי הדור הבא!...

מי מאתנו לא יזכור את הימים הראשונים והטובים, אשר פרסו אחינו לרעב לחמם ועניים מרודים הביאו בית, ולא עוד אלא שחלקו כבוד לכל בר אכהן ובר אוריין ועל כפים נשאוהו, ועכשו יותר שכבר בא הקץ לכבוד היחש העברי, עוד יצאה תורה חדשה מבית מדרשה של האריסטור קראציה החדשה: "כל עמל האדם אך לפיהו!" — זו היא כל התורה כלה, ואידך פירושא היא זיל גמור!...⁽¹⁾

(1) הגני להורותך ידידי הקורא פרק אחד בהלכות צדקה:

(2) צנוקותו סיס מזיני נגן אסור להס לעניים לצא צינים הנוראים להפלה צנעה, וצנוקותו סהעניים דוקים עלום לביהכ"ל, נוסגוס לגרם אותם ציד

אמנם כן יאמר הפתגם הרומי: „הזמנים משתנים ואנחנו עמהם“, ובכל יום ובכל עת ובכל שעה ובכל רגע ובכל זמן ובכל מקום נראה כמה מן האמת יש בפתגם הזה. — מלפנים היו אחינו רגילים לנדב לכל דבר טוב ומועיל, יסדו חבורות למעשי צדקה וחסד, רצו להיות גבאים באותן החבורות; שלמו לקופת בה"ג בעד עליות מיוברת ובריאות, ויתנדבו לדברים הרבה שבצדקה, אשר בזכותם היו משמיעים את תהלתם בשער בת רבים, ועכשו מה תשמענה אזיננו? אמנם ההמון מחזיק עוד בשתי ידיו כמנהגי אבותיה, — אבל האריסטוקראציה מה היא עושה? מה יעשה הילד הנכרי הזה אשר התגנב אל בית ישראל בימים האלה? — תחת ליסד חבורות למעשי צדקה וחסד, ייסדו קלובים, אונטערהאלטונגסקראַנצבען וכי'; תחת להחזיק ידי תלמידי חכמים, יחזיקו למו לחנות; — ותחת אשר היינו רגילים לשמוע נדברת לבם של היהודים למוצת אחיהם נשמע עתה:

— המשחקת המהללה מים נ.נ. בהטיאטרון של נ.נ. שחקה אתמול על הבימה בהתאסף קהל גדול לתת לה יקר וכבוד, כי שמעה הטוב הולך בכל המדינות. אנשים רבים ונכבדים נתנו לה מתנות יקרות, ועל כלנה עלה האשכר אשר נתן לה היהודי נ.נ. טבעת זהב יקרה מעלפת ספרים...
לוא היו כל עניי ישראל אקטריסות איי!...

גרשם באדער הכהן.

ערך מלין:

(א) כל נורה על כללות דבר, שיש לו ראשית ואחרית, כי אם אין בו דבר הנקיף אינו רק חלק ונהכלל, ועיכ תרגומו של כל יל, גוניה, שהפעלם היא נגמרת עד אחריתה, ונזה השרש „כ ו ל“ שענינו מדה, כי בהגודל דבר יודע ראשיתו ואחריתו, ויוכל החלק להתפרט ונהכלל, וע"כ נזה מאד שהסילו לכנות את המזון בשם „כל כ ל ה“, שהונה לדעתי על המזון הראוי (דיעט), להורות שהמזון הראוי יהיה צננה ונמשורה. וכן יכונה הישרת הדברים ויפוי גלגולם בלשון „כל כ ו ל“ כמ"ס: י כ ל ל דבריו צושפט (תהלים קי"ג ה'), כלומר: יעודם בצבל המדה לסדרם

חזקה, ואפילו ע"י שוטרס שאינם נבני רחמנים, הונגריס אוחס צכח אגרופס. —
(ב) יש ונקוונות שנוהגים להעמיד שוטרס סמוך לבית הקצרות ציעים שנוהגים ללכת על קברי אבות, מזגי שלא ישינו העניי לנקש נדנות ח"ו ומנהג ישראל תורה! —

וליסרס לדעת ונהס ראשית ואחרית, כנאמרים ז"ל (אבות פ"ה ט'): אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ונהג נאמר נשים פי' הרמזים צהלות דעות על הכחז "שומר פיו ולשגור שומר מלכות נפשו" (נשלי כ"א כ"ג), שגמלת "פיו" יכנה על השמירה במאכלו לפי שדרושה לו ראשית ואחרית, סדר והישרה, כי לך? שלא יחיל אלא צעת הראויה ויפסוק צעת הראויה ושלא יאכל יותר נכרי שצער. ומזה השם "כ"ל י"י" (ישעיה ל"ב ה') תאר לקמלן וקופץ ירו, והרד"ק יאמר שצער כ"ל, שכל נודותיו בכל דבר הולאה קלוזות, ואני תנה הלא המדה הקלוזה והשוה עונה ברוב הדברים כדבריו צעלמו שם, ואם לא יוסף דבר על המדה הקלוזה אינה נדה רעה. ועל הכחז (שם שם ז') "וכ"ל י"י כליו רעים", מפרש שם הרד"ק שצער "כלה" שנודתו רעה ומקרה אף צובירה; אבל לדרכנו יכנהו כך ע"ש ונחשבתו על ראשית ואחרית, הזמן העבר והעתיד, כי אף אם צעת יוליא הולאה ראוי לו לתת לפי ערכו עתה, צכ"ז הנהו נציט לאחור על הזמן העבר שהיה רע לו ויחשב דרכו לקמץ גם עתה צעת שהיתה לו הרומה, כי יירא לנפשו אולי ישובו לו הימים הראשונים; ואם הימים שצברו היו לו ימים נאושרים, יחשוב לאחירתו ונקוץ על העמיד מנפחד אשר יפחד, והנה הכילי יחשוב תמיד הזמנים לרעה לנען יקנוץ, ולכן נאמר (שם) "הוא זמות יעץ למצב עניים", והפכו הוא נדיב לב שיחשוב הזמנים תמיד לעובה, ואמר (שם שם ח') "ונדיב נדיבות יעץ" שמציט לעובה על העבר, אם היתה העת רעה יקרה לעת טובה ונונה ולא יקמץ בגלל זה, "והוא על נדיבות יקום", בתקומו הטובה על העתיד. ושרם "כ"ל ח" ענינו סגירה ועזירה נפני היותו כולל הדברים המוקפים וכוללים זו סיכול לתת להם נודה וקלצ נפני מקומם המוגבל, ושרם "כ"ל ה" ענינו אחרית דבר שהיתה לו ראשית, וננונו "כ"ל י"ת" תאר להאזרים הפנימים, ונדברי חז"ל (ברכות ס"ח) הם יועלות נפני שהם עוזרים לטהרת הנחשבה, זהנחשבה לה ראשית לתכלית המעשה, או היותו מלשון "כלתה נפשי" לדברי הראב"ע צענור שהם נקור התאווה, וגם זאת היא ע"ד "והאדם ידע את אשתו" שהנחשבה צעת, ומזה השם "כ"ל ח"ס" לתערוכות שני נייים שויים. והנה כבר נאמר צענור לאסור כלאים (עי' רנב"ן צ"ב צקו"ת) על התחדשות דבר שלא נצרא צענשה בראשית, שהיא כאלו לא גמר הנורא פעולת הטבע, והעולם דורש עוד חקונים צנייים חדשים, וע"כ הונה שם "כלאים" נפני שהמרכיבם להוליד מין חדש יחשוב לכ"ל וברות ולגמור מעשה בראשית, וכבר אמרה תורה "ויכל אלהים את כל מלאכתו", שכלל הצריחה לא נגרע דבר ואין להוסף, ואולי טעמו "כ"ל - ל"ג" כלומר אין - כ"ל, המורה על הפך הוראת כל, כי התולדה המדשה היא אף לנותר, נאחר שהצריח לא בראה, וצא במספר זוגי להורות כי הרכבת שני נייים להוליד מין חדש הכל כלא יחשב.

(ב) עצה, צרע, צער, רעץ, ערץ, רצע. מושג השרשים האלה הוא לדעתי המאחדות, אם ליחד חלק נחלקיו להיותו רק אחד, או לאחד חלקים רבים לאחד. על אסיפה וקבוץ יאמר "על"ר" כמ"ס: קראו על"ר (יואל אי"ד), וכן

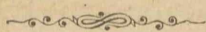
גם על הנוניעה והסקגירה, כ"ט: ועל אה השונים (דברים י"א י"ז). וכי"ג, ובארמית יורה עלר סח"ט, שעי' הסחיטה והדחיקה מאחד את החלקים. והאים הנוגע בנגע ה' לרעת שרינו להסגר נקרא "נולרע", בעבור שהוא מוזבל ונהכלל, ובתרגום שונוני ונתרגם "הק ה' ל את העכ" (דברים ל"א י"ג) א"ע, כי הקצוץ הכללי הוא המתאדות חלקים רבים, ולפי"ז ישמשו בשרש "אס"ק" לאיש לרוע שרפא מלרעתו, בעבור שהיא טז לל הקצוץ, ואולי ונונו הוא השם "לרע"ט לרועש ונעופק הנחאס"ק לשיכא כדורה וכי"ג, ואולי תיגומו ערע ע"י ערוך וצס"א"ר על הת"א פ' ויקרא כ"ג ז' הרבה השערות) והוא מן "בוער איש ולויה" (ונלכיס א' ז' ל"ז וע"י ערוך ערך ער ג') ופני חזורים לאספה וקצוץ. ושרש "לרע"ט יורט על ונעט הכמות בזמן או בנעלה, כאלו נתקטנו חלקי כמותו ע"י דחיקה ונועקה. ושרש "לרע"ט והסם מרלע ופטרשים אותו חמינה ונקינה, ונעל הערוך והחשני כחצו שומנו נקרא התופר ונעלים גדח"ל "רלע"ן לפי שוולאכתו בנרלע, והערוך הניא עוד טס צסס י"א, לפי שוולאכתו ברלועות של עור נקרא רלען, וזה לא יתסב כי הרלען אינו מיוחד דוקא לנלאכת ברלועות ויותר מיוחד לנעלים שאינם ברלועות. וגם מ"ש נעל החשני טס כי הרלועות הן קוים של עור אינו כן, כי נושא ברלועה הוא קו ארוך הנחלק ונחתך לארכו אם נעור או נדבר אחר. ואולם הרלח שרש רלע כאשר כתנתי על חצור החלקים וכנו שנקרא תופר בגדים חייט בארמית על טס מלאכתו בחוטיין, והכלי נקרא לפי"ז ונח, כן נקרא תופר ונעלים ע"ש המפירה וחצור חלקי העור צסס "רלען" והכלי נקרא "נרלע"י, והנקרא גדח"ל לרועה על קו ארוך, לפי שהוא חלק מיוחד ונדבר שחלק לחלקים רבים.

ג) ראה. כבר העירו נעלי הלשון שיטיה שרש זז נושאל לכל ההרגשות וע"י צשרשים לרד"ק וז"ל: "ולפי שהרגשת העין היא גדולה ונשאר ההרגשות, נשאלות שאר ההרגשות לה, כמו וכל העם רואים את הקולות (שמות כ' י"ח) ראה ריח בני (בראשית כ"ז כ"ז) עכ"ל, וע"י נחצרת הערוך לר"ש פרחון בשרש זז. ואוביק לבאר כי לא לבד שהוא נושאל לחושים הרחנים כשנויעה ריח והננה, אלא גם לחוש היותר גשמי, וזוה "רראה את ערותה והיא תראה את ערותה" (ויקרא כ' י"ז), והרונצין כתב טז שהוא ע"ד "והאדם ידע", ולדעתי ופני שט"ז היא נולרע העינים כדברי הרמב"ם בהלכות דעות, ולכן יכנה ע"ד סגי נהור את אנעילה היחרה והאקורה בכנוי ראה, לפי שהיא נכחה את הראיה השכלית והגשמית גם יחד ע"י "האנונות והדעות" להרמב"ם, וזוה הפעל "ראה" השתמשו חז"ל לראיה הזז בראותו קדי, והרמב"ם פת"ללק ב"שורן שנה רביעית לד ט"ו נתקסה בהשתמשות לשון ראה לענין זה באננו הלא גם עור ועורת הרואים קרי ונמאים כפקחים ולכן גזר אונר שהוא ונלשון יון, ע"ש. ולפי"ש אינו זז ונלשון ראה בל"ק, ולדעתי טעם הכחוז, ושפו עלמותיו לא ראוי (איוב ל"ג כ"א) ונענין זה, יאמר: והמתו חיתו לחם ונפשו מלכל תורה (טס טס כ'), — שהסיר ונונו תמות הוואכל וכלה צשרו ושארנו, ושפו עלמותיו

(כלומר הורק עומ עלמותיו וולטון שפי בארמית להוראת הרקה, עיי ערוך) וכל אלה החלטים באו עליו אף אם לא ראוי, שכל אנריו לא הוכחו במכאוב הנח ונסנת הזיבה המכונה "ראיה" שהיא כליון הנשר וננוקו, ומקרן תמות מאלכל ונשתה ורזון העלמות והנשר כדברי הרס"ג.

עוד אנו מדבר שהוראת ראה היא גם חוט הזכרון, כי הדבר הנראה לעינים יחקק בזכרון יותר מאשר אם לא יראה הדבר ויבינה כמו: "ורא יתיה לזכור צרית עולם" (צראשית ט' ט"ו) "וראיתם אותו וזכרתם" (צמדבר ט"ו ל"ט), ונזה לדעתי שמוט נהר בארמית על הזכירה (עיי ערוך ערך נהר ונ"ש צמחצת. "שדה ירוסלים" צפרי המחסנות שס ס"י כ"ט) וטעמו אור כי הראיה מוטעם אור, כן צמוצנו וכן בארמית הפכי הנלנז, וכן אמרו חז"ל (חולין נ"ט ז'): למה נקראה ראה? שנעא ירה את העינים. ונפת התא דאיה רזתי ס"י כ"ג דרשו "והטכור אות בארצות" (קהלת י"ג ג'), כהגלו ישראל לבין אה"ע לא היה אחד ונהס יכול לזכור את תלמודו.

בן פז"י.

משלי קדמונים

הנאמרים בכל לשון בני אדם ומקורם בתנ"ך, תלמוד ומדרשים

אסופים מאת אברהם לעוויוזאָהן ז"ל.

יר"ל ע"י אחיו הצעיר

דר. לעוויוזאָהן משטאַקהאַלם.

- (1) אַללער אַנפאַנג איזט שווער. (ונכילתא פ' יתרו פ"ג) כל התחלות קשות.
- (2) מיססינגאַנג איזט אַללער דאַסטער אַנפאַנג. (מס' ד"א זוטא פ"ו) תחלת עזרה הנטלה. (בן סירא ל"ג כ"ו) הנטלה ראשית כל חטאת. (נתיבי כתיבות נ"ט) נטלה מציחה לירי שמוט.

(1) בין המון כ"י מאחי מו"ה אברהם ז"ל הודע לשם ע"י ספרו "מקורי מנהגים" מנאחי אסיפת משלים בשם ה"ל הכוללת קל"ה משלים, והגיו שולח אותה לבעל "הצופה", ובעות אני שהקורא ינאח את המשלים ראויים למי שאספס והראה והערה את מקורם. יהי זכר אחי הבכור לברכה!

Dr. Lewysohn.

- (3) אַן מיססיגהעהער, פֿעהלשם ניכט, זעהר. (ברכות י"ז) כמה בטלני
איכא בשוקא.
- (4) איין ראָט־הבאַרש איזט איין בעטריגער. השטצי כהז בשרש לטע :
הזהר בני מן הלבושים (קומה כ"ג:) פי' אדמוי בטבע טלנע טערו אדום, כי רובם
הם רעים בטבע, עכ"ל. ובספר זרכה נוטה כהז טגרנז בתורה : שער להוב טומא
הוא. גם בטבילי אמונה תתיב ד' טביל א' איתא : להיבט השער יורה על שטות ורצוי
הכעס. עוד טגרנז ככל אדום כחז. ועוד רנו טועתי : וטט חילון אדום ופנימי לזן
(חולין נ"ג.) ר"ל כשהחילון אדום, אז הפנים לזן הארנו, הרנאי.
- (5) איין נאַרר בעדאַרף קיינעם אַנגעבערם. (קהלת י"ג) ואמר לכל
ככל הוא.
- (6) איין נאַרר מאַכט פֿיעלע נאַררען. (נושלי י"ג ט"ז) כסיל יפרש אולת
(שנת קכ"ח) א-יו טטיא מחגי טטותא לזניה.
- (7) איין טרעגער באַמע איזט איין האַלבער פּראָפּהעט. (אבות דר"כ פ'
כ"ח) אומר עלל סחל זדרך ארי זין הרחובות.
- (8) איין געבראַנטעס קינד שייט דאָס פֿייער. (סוכה כ"ט.) סופר זא
לזית הספר ולרועה זידו, מי דאג ? מי טרגיל ללקות ככל יום הוא דואג.
- (9) איין ליגנער מוס געדאַכטגים האַבען. (סנהדרין כ"ט:) כל מלי
דכוי לא דכירי אינט.
- (10) איין אויגע האַט מעהר גלויבען אַלס צווייאַ אָהרען. (סנהדרין ל"ד:
סונא זאחר מעיניו כשר להטיד וחינו דונה טנייעס לראיה. [זגדה וי"ט סוף ע"ז
יותר מדייק "זאחת" מעיניו.]
- (11) איין פֿריינד אין דער נאַהע איזט מעהר ווערטה אַלס איין ברודער
אין דער פֿערנע. (נושלי כ"ז י') טוב טכן קרוב מאלח רחוק.
- (12) איין מאַהר לאָסט זיך ניכט וויים וואַשען. (ירמיי י"ג כ"ג) היספוך
כוסי עורו.
- (13) איינע שלעכטע באַטשאַפֿט פֿערברייטעט זיך שנעלל. (יננות
י"ד) לרה קלא אית לה.
- (14) איינעס בעטרונקענען מונד, שפּריכט אויס הערצענס גרונד.
(סנהדרין ל"ח.) ככנס יין ילא סוד.
- (15) איין בעטרונקענער פֿאַללט צו ערדען, אָהנע געשטאַסען צו
ווערדען. (שנת ל"ג) טנקים לרויא דונטטיה כפיל.
- (16) ווער פֿורכט האַט, דער לעזע קריאת-שמע. (מגילה ג.) סנהדרין
ל"ד.) האי מלון דונכניס וכי לקרי ק"ט. ורנו טועתי : מאימתי קורין את טנע
(זרכה ז'). מנחת אינה קורין את טנע.

- (17) ווער לאַנגע איסט, דער לעבט לאַנגע. (נרכות כ"ד.) ג' דברים
נאריכין ימיו וסנותיו של אדם וכו' הנהאריך על שלחנו.
- (18) ווער זיך אויף אנדערע פֿערלאַסט, דער איזט פֿערלאַסטען. (אבות
פ"א, אר"כ פ"ג) אס אין אפי לי מי לי.
- (19) ווער אנדערען איינע גרובע גראַבט, דער פֿאַללט זעלבסט היינין,
(תהלים ז' ט"ז) צור כרה ויחפרהו ויפול נשחת יפעל. (משלי כ"ו כ"ז) כורה שחת
זה יפול. (קהלת ו' ח') חופר גומץ צו יפול.
- (20) ווער דיך וואַרנט איזט דיין פֿריינד, ווער דיך שטייבעלט איזט
דיין פֿיינד. (אר"כ פ"ט) יש לך חברים, מקלחן מוכיחין אותך ונקלחן משבחי
אותך, אהוב את הנוכחך וסאל את הנושחך, (וכן הוא גד"א זעא פ"ט).
- (21) ווער קראַנק איזט, געהט צום אַרצט. (ב"ק מ"ו) דכאיז ליה כאיזא
אזיל לני אסיא.
- (22) ווער אנדערען ניכט טרויט, דעם איזט ניכט צו טרויען. (ישע"י ז' ט')
אס לא תאמינו כי לא תאמינו.
- (23) ווער ניכט האַרען ווילל, דער מוס פֿיהלען. (קדושין כ"ג:) און
שטענעט כי לי ציי עבדים ולא עבדים לעבדים והלך הוא וקה אדון לעלמו, תרנע.
- (24) ווער האַך שטייגט, דער פֿאַללט טיעף. (אבות פ"א, אר"כ פ"ג)
נגיד שונא אבד שנייה.
- (25) וואָס גאַטט טהוט דאָס איזט וואָהלגעטהאָן. (נרכות ס') כל ויה
דעביד רחמנא לטב עביד.
- (26) וואָס זיך אַבשפּאַרט דער טונד, דאָס נימטט דער הונד. (שבת
ק"ט:) שנקיה, אחא אריה ואכליה.
- (27) ער שטעקט דאָס חזיר - פֿיסעל הערויס. (רש"י פ' תולדות כ"ו ל"ד)
חזיר כשהוא טובט פושט טלפיו לומר: ראו שאני טהור!
- (28) וואָס מאַן גערן האַטטע, טרייטט מאַן אים בעטטע. (נרכות כ"ה:)
אין נראין לו לאדם אלא ונהרהורי לבו.
- (29) וואָס האַנזכען ניכט לערנט, לערנט האַנז נימטערטעהר. (אבות
ד"כ פ"ד) אס נענערוחך לא קבלת, לא תשיגו נזקנותך.
- (30) וואָס דוא ניכט גערן זעהסט דאָס מאַן דיר טהוע, דאָס פֿיגע
איינעם אנדערן ניכט צו. (שבת ל"א.) דעלך קני לחזקך לא תעביד.
- (31) וואָס נימטט איינע שאַנע שיססעל וועגן ניכטס דאָרין איזט.
(אבות פ"ד) אס הקמחל נקנקן אלא נמה שיש בו.
- (32) דער מענטש איזט זיך אַם נאַכטען. (יבמות כ"א:) אדם קרוז
אלל עלמו. (צ"ו ל"ג.) שלך קודם לשל כל אדם. (סס פ"ג.) מייד קווייט לחיי
חזקך.

- (33) דער רייכע איזט געוואָהנליך גייענדיג. (חולין נ"ו) עטירים מוקלנין.
(34) דער העהלער איזט אָרגער אַלס דער שטעהלער. (קדושין כ"ו):
לא עכבדא גבז אלא חורא גבז.
(35) דער מענש דענקט אונד גאָטט לענקט. (משלי י"ט כ"א) רבות
ונחשבות בלב איש ועלמה ה' היא תקוה. (בראשית כ' כ') אמת חשבכם עלי רעה
ואלהים חשבה לטובה.
(36) דער קוקוק שרייט זיינען נאָמען אויס. (ויקרא י"ג נ"ה) ועווא
„טמא!" יקרא. ונחולין ע"ד פירט"י: ליעק וחוור כי טמא הוא. (ירושלמי שקלים
פ"א) שתייה הטומאה קוראה לך: פירוש.
(37) דיא וואַנדע האַבען אָהרען. (ויקרא רבה פל"ג, רש"י ברכות ל"ח)
אזנים לכותל.
(38) דיא צונגע האַט קיין בייך, שלאָגט אַבער מאַנכעם דען ריקקען
איין. (משלי כ"ה ט"ו) לשון רכה חסדר גרם.
(39) דאס פנים איזט איין מוסר. (ישעי' ג' ט') הכרת פניהם ענתה נבם.
(40) דאָס קלייד מאַכט דען מאַנגן. (שבת קי"ג.) ר"י קרי לנאלי ונכבדותא.
(נפ"י ד"א זוטא פ"ט) הדר בני אדם ככיתן.
(41) וויא דיא אַרבייט זאָ דער לאָהן. (אבות פ"ב) לפוס לערא אגרא.
(42) וויא דיא זאָאט זאָ דיא ערנטע. (משלי כ"ב ז') זורע עולה יקלור
און. (הושע ח' ז') כי רוח יזעו וסופתה יקלרו.
(43) וויא געוואַנגען זאָ צערראַנגען (קהלת ה' ט"ו) כל ענות טמא כן ילך.
(44) וויא מאן איין האַאר אויס דער מילך ציעהט. (ברכות ח') כונשיל
צנתא ונחלבא.
(45) וויא מאן קאָכט זאָ איסט מאַן. (סנהדרין ק"ח): ברותמין קלקלו
ונרותמין דונוי. (סוטה י"א.) בקדמה שגסלו זה נחשלו.
(46) וויא דער הערר, זאָ דער דיענער. (משלי כ"ט י"ג) מושל מקסיב
על דבר שקר כל משיתיו רשעים.
(47) וויא מאן זיך פאַרניממט, זאָ הילפֿט גאָטט. (ונחמות כ"ט): שבא
לטהר ומסייעין אותו והבא לטונא פותחין לו. (מדרש תנחומא פי' בלק) בדרך שהאדם
רואה לילך ונולדין אותו (ועי' ונחות י':)
(48) וויא דיא אַלשען ברוממען, זאָ דיא יונגען זוממען. (סוכה כ"ו):
שוחא דינוקא צנוקא או דאבוס או דאנייה.
(49) וויא דיא מוטטער, זאָ דיא טאָכטער. (יהזקאל כ"ז נ"ד) כאמה צתה.
(כחצות ס"ג.) כעובדי דאנא כך עובדי צתא.
(50) וואַ דער קאָספֿ ליעגען זאָלל, טראַגען דיא פֿיסע. (סוכה כ"ג)
רגובי דבר נש אינון ערבין ללחר דנחצעי תנון מוצילין יתיה.

- 51) ווען איין ווייזער פֿעהלמ, זאָ פֿעהלמ ער שטאַרק. (צײַט ל״ו, כדה ל״ו:) לכּוּס חורפּאָ שטאַחאָ.
- 52) ווען דאָס מױל זאַמט אױזט, שטעקט דאָס מעהל בײַטער. (נשלי כ״ז ד') נפּש טענה חנוּם נופּאָ.
- 53) ווען דאָס הערץ פֿאַלל אױזט, געהט דער מונד אײַבער. (נשלי י״ג כ״ה) דאָגה בלז אײַט ישׁחנה, (יּוּנאַ עײַה:) ישׁחנה לאַחרײַם.
- 54) נאָך דעם שאַרען ווירד מאַן קלוג. (שנת ק״ב.) אײַן צ״א עומדיס עליהס חלל אײַכ נפּשליס כּהס.
- 55) נאָך געמאַנער אַרבייט אױזט גוט רוהען. (קהלת ה' י״א) עתוקה טחט העונד.
- 56) נאָך לײדען קאָממען פֿריידען. (עײַז וו:) מײַר עכטו טוּחה לאַחר כל. (שליה כּהס ר״ת) אַחר טרחאָ ינאָ אַחנאָ.
- 57) צו דעם מאַן ברויכט מיט מאַן זיך ביקקען. (מגלה ט״ז:) תעלל צעדיגה סגיד ליה. [ונפּפּרי] צאַאַלאַגײע דעם תלמוד לך 78 העחקתי: אױזט דער פּוכס אַם רודער, נעננ' איהן האַפּליך „ברודער!“
- 58) פֿאַן באַזען קאָממט באַזעס, (טנוואַל א' כ״ד י״ד) נרשעים ילא רשע. (סנהדרין ה') נוגלגין חונה עײַ חייז.
- 59) אויף אַלמעם פֿאַפּיער אױזט שלעכט צו שרייבען. (אדרײַכ פּכ״ג) הלונד צוקוּחו דונה לכּחט טנכחט על ניר יטן. (אצות פ״ג) הלונד זקן לנה הוּא דונה, לדיו כּחובה על ניר נחוק.
- 60) מאַן שטראַפּט דיא טאַכטער אונד מײַנט דיא שונד. (חזקוני פ' וירא) הקצ״ה ויגיר לאַצרהס: לנה זה לחקה טרה? כדי להוכיחו על שהוּא עלונו אַחר [?] לחוק עשה לי אלהים, כּני טנווכיח צמו והכונה על כלתו.
- 61) מאַן דאַרף דען מונד ניכט צום שלעכטען אַפּפּענען. (ברכות י״ט.) לעילס אל יפתח אַדס פּיו לטען.
- 62) מאַן מוס וויסען מיט וועם מאַן צו מישע געהט. (נױס ד״א זוטא פ״ג) לעולס יהא אַדס יודע אַלל ווי נייסכ. (סנהדרין כ״ג.) לאַ היו נכּיטן כּשערה חלל אַס כּן יודעים ווי נייסכ עונהן.
- 63) דען אַרמען פֿערפֿאַלגט דיא אַרמוטה. (צ״ק ל״ב.) צת עניא חזלא עניוּתא.
- 64) דעם מאַדע קאַנן מאַן ניכט ענטלויפֿען. (צ״נ ל״ו:) ונלאַך הנוּת ונה לי הכּא ונה לי החס.

מבי מדרשא דגליציא.

מאת המו"ל.

פ' תש"א
ה'תש"א

פרק שני (1)

(א) ר' נחמה הוה שכיחא בשוקא דבי כרכא, הוה שכיח אליהו גביה, אמר ליה: "איכא בהאי שוקא בר עלמא דלתי?" אמר ליה: "תא ואחיז לך!" חזו תרי גוברין יודאין דעברי קמיסון, אמר ליה: "הכחו בני עלמא דלתי ניכח!" אזל לגביהו אמר להו: "מאי עובדיכו?" אמרו ליה: "קוראין עבראין חנן, אי נמי כד חזינן ספרא עבראס ערחינן ועבדינן ליה משתא בהדוא ובתושבחן בתופיין ובחננין ובכל זני זמרא, ולא עוד אלא שאין אכחא מוריכין לכל תשלוס גמול, כי מעולם לא אשתדנא למחוי ספריא ואין אכחא אלא קוראין פשוטין. אמר ר' זמרא: תא חזי עד כמה גדול כח הקריאה בלש"ק שכל הקורא אותה מוצעה לו שהוא בן העולם הבא. אמר ליה ר' גרא: במה דברים אמורים, כשאין ברעותא דיליה למחוי ספרא, אבל מכיין שהוא מתחיל לכתוב, מתחייב הוא בנפשו.

(ב) ר' ופסי הוה קא בני בכל יומא ואמר: וי להון לבני נשא דלא ידעין ולא משגיחין ביקרא דספרותא. תא חזי הוה דחייס על מערוביתא דא ספרותא דישראל, כגוגא דאיהו עביד לתתא, הכי נמי עבדין ליה לעילא, בנין כך אמרינן כי ספרותא סליק על כלא ובזכותא דילה עלמא קאים, וייעב להון לבני נשא ויסגון יומיהון. אבל הני מיילי ספרותא לשמה, אלא ספרותא שלא לשמה, כגון שהוא רגיג למחוי ספרא, אין בכך כלום, וילא שכרו בהפסדו.

(ג) ר' חדקא אמר: אף ע"ג דבעינן לאסתכלא בקוראין עבראין דיבויין קוראין לשמה דספרותא, אבל קיימא לן דאמרי רבנן דמתוך שלא לשמה הוא בא לשמה, והאי מאן דקא חזי דכל דבריו כלא חשיבין, הרי זה נכוג לאחור, ובעל כרחו מתהוה לקורא פשוט. ובנין כך אמר ר' ופסי כי בעי בר נש למחוי חדי בחולקא דייב ליה קב"ה ולא לבקש גדולה לעלמו.

(ד) ר' רפתא פתח: "פזר נתן לאביונים לרקחו עומדת לעד". מאן אביונים? הוי אימנא אלו ספריא דישראל. הא כיצד? אפילו כד יסיב

(1) הסקת הראשון המדבר על האנטישמיות והיל-הברזל האשכנזי נדפס ב"מ"ב "העברי" שנת תרמ"ט אות מ"ב.

פרומה לרידקטור בשביל שיהא מדפיס את דבריו, הרי זה כמאן דדבח קרבנא על גבי מדבחה, ואע"ג דלויכו לא אהכוין לשם נזוה אלא להנחת עלמנו, אבל מחוך שלא לשמה הרי זה בא לשמה. אמר ר' זרגא : רוא דנן חמין בספרי דכרטיא דכל הרידקטורין, כל מאן דויב פרומה לרידקטור ברעותא דלצא ואפילו שלא לשמה, אפיקו ברבאן ממקורא דחיי לאשקא ליה, וזוכה למכוי חדי בהדי דשכינתא בגו עדן גתא, הלא היא דאמרו בגמרא דבבבא : „גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה“, אל תקרי אורחים אלא עורכי ס. אבל מאן דגרע השלומין מרידקטור, אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דהסווא בר נש סגוי, ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עלאה הוא, דלאו מבני היכלא דמלכא הוא, דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא, דבעי כל בר ישראל למחדי למסכנא, ואי הוא חדי בלחודוסי ולא יביב למסכני עונשיה סגוי, ואין לך מסכנא עדיפא מרידקטור. (ה) ר' נחבי אמר : אלמלא הכך עולמין דמרגין למכוי ספריא, לא היה יכול כל רידקטור להסקיים בגליצא, צגין כך דכירין להון האי טיבותא דעבדין להכך רידקטורין, ואפילו בשעתא דדינא שריא עליכון, קצ"ה אדכר להון זכותא דעבדין עם הרידקטורין בכספא דלהון ופוחח להון תרעי דרחמי, ובזכותא דדא זכאה חולקיוון בעלמא דין ובעלמא דחתי כד מטיח שעתא וצא לזיון גואל, בילא"ן.

בשוק של הספרות.

„הזמן“ עם „רוח הזמן“ מ"ע יו"ל חליפות מדי שבוע בשבוע עם הוספות ע"י ראובן אשר ברודס פה קראקא, מחירו לשנה 5 פל.
„המגיד“ מ"ע יו"ל פעם אחת בשבוע ע"י יעקב שמואל פוכס בעיר בערלין, מחירו לשנה עם „החוקר“, מ"ע חדישי הו"ל ע"י יצחק שלמה פוכס, 8 פל.
„אָסַטַעַרִיכִישַׁע וואָכענשריִפֿט“ ערשיינט אײנמאַל וואָכענמלך, הערויסגעבער דר. י. ש. בלאך אין וויען, פרייז יאָהרליך 6 פל.
„דראָהאַביטשער צײַטונג“ ערשיינט אײנמאַל וואָכענמלך, הערויסגעבער א. ה. זופניק אין דראָהאַביטש, פרייז יאָהרליך 8 פל.
ספר „קבוצת שירים“ כולל כל שירי הח' פאביום מינעס, (בהוצאות גינציג עט קראָנענגאַלד קראקוי, באַקערנאַססע נו. 9) מחירו 1 פל.

נגלה עין אפרים

ספור מאת מנחם מענדל בן ישראל יעקב מאיילעם.

א.

מעון דל.

נדול כים שברך מי ירפא לך?!

(איכס ג' י"א)

בוואו נא אחרי, הקוראים, אנהגכם אף אביאכם אל בית צד וקטן דל ושפל הקומה מאד, העומד בקצה העיר «פאר-בלה», שם אראכם תמונה מבהילה מאד, מחזה קירע לב ונפש; אך אל יפול לבנכם עליכם ואל תרתעו לאחוריכם, אם נפילבב אתם ולא תוכלו לעמוד על דם רעכם, לכן אקרימכם ואומר לכם: חזקו ואמצו! המו נא אזניכם לדברי האמלל שבאגללים, היושב בבית הזה, הדובר במר נפשו דברים היוצאים מעמק לבו, כי מהם פנה לספורנו הזה.

הבית הזה יכיל בקרבו שני חדרים צרים ואפלים, החלונות קטנים מאד, פקוקים כסטרמוטיין בכלויי סחבות ובניר כתוב פנים ואחור. — החדר הראשון הוא בית המבשלות והשני הוא חדר המטות, קירות הבית חשך משחור תארים, יען זמן כביר לא חלו בהם ידי מושחים למשחם בנתר, וחיל הפשפשים שנתרבו שם כסוס והשחירות כשולי קדרה, עד כי בכואכם שמה תעלה מחשבה בלבכם, כי הבית הזה הוא בית כחינה לקציר-ראית, בחדר הזה תכצא שלחן ישן נושן ועליו גומות גומות מהנחלים הנופלים מתחת המוליארא, וכרעיו מתחת עשויים כעין בדי המספרים, עומד לצד מזרח והוא לשמאלך בכואך שמה; לצד ימין פתח פתוח המוביל לחדר המטות, ולמולך עומד התנור אשר מראה לכן לו, יען כי בכל ערב שבת ילבנוהו ויפארוהו באימס, וממעל לשתי המארות יעשו מעשה כותרות, לצד צפון עומד ספסל ארוך וישן ועליו כלי חרש שבורים ושלמים, ואלה אשר נמצאו בהם בקיעים נאחזו ונתכצרו בחומי נחשת וגירי כרזל, שלש כפות מבדיל ועופרת, קערת מיט אחת ושתי צלחות, כל אלה מצאו מקומם על השלחן

מאיילעם — נגלה עין אפרים.

הישן המכוסה בזבובים האצים חשים ורצים הגה והנה לבקש אכל לנפשם. זה הוא מראה החדר הראשון.

החדר השני, חדר המטות, איננו מקושט בעדי עדים יותר מחדר המבשלות. שם תמצאו שני כסאות בצד צפון ושלחן עץ פשוט ביניהם, המכוסה במטפחת מלאה קרעים קרעים, בהרות וכתמים. לפני השלחן עומד ספסל ארוך וקצר כהספסלים הנמצאים בישיבותינו ובחדרינו. דף הספסל איננו חלק כאשר יצא מתחת המעצר, כי אם נעשו בו נקבים נקבים, חלולים חלולים מעשי צעצועים, אשר יתנו עדיהם כי מוצאו מאיזה חדר או ישיבה, יען חלו בו ידי תלמידים מבני ישראל עם סביניהם הקטנים. ממעל להשלחן על הקיר תלויה מראה אחרת מלאה בקיעים כקוי השמש עת בהיר הוא בשחקים. כל החפצים האלה נקנו ממכירת-פומבי מכלי ביתו של ישעיה הכפרי אשר נמכרו לפני חמש שנים בגלל שלשה עשר ר"ב נשך אשר נשאר האחרון חייב להמלוה ברבית "בן-בז" ולא השיגה ידו לשלם לו. בצדי החדר עמדו שתי מטות, אחת שלמה ורחבה ואחת בעלת שלש רגלים וקצרה ונוטה לנפול, אשר כבר אבד עליהן כלח ונעשו ככברה עיי מיני עש וסס שנתישבו ונתבצרו בהן. אצל המטה הרחבה, אשר רק התעייף עיניך בה תגור אמר כי בעלת הבית תנום בה שנתה, עומד שרפרף קטן ועגול להעמידו הדום לרגלי איש. תבה גדולה וארוכה כערשו של עוג מצאה מקומה בקיר המזרח בצד הדלת לימין; בה מונחים בגדי שבת ויו"ט ומלבושי חורף. על קיר המזרח ממעל להתבה תלוי לוח יפה משוח בצבעים שונים תחת זכוכית מגדלת במסגרת-עץ שחורה. ציורים רבים נמצאים בלוח הזה: אריות, נמרים, נחשים, עקרבים וכל עוף כנף למינהו; תמונות משה ואהרן משני צדי הלוח, וכיניהם המנורה עם כפתוריה ופרחיה. על ראש המנורה מחושבות ארבע אותיות "מזרח" כתבנית גדולה, כל אות ואות בצבע מיוחד; תחת המנורה ציור עקדת יצחק בצבע אדום, ולא רחוק ממנה האיל הנאחז בסבך בקרניו. ממעל להלוח היפה הזה נראה מקום רבוע משוח בצבע יפה שחור בקיר הבית, זכר לחרבן בית מקדשנו ותפארתנו. קרוב להלוח לצד שמאל תלוי תיק ישן של "סאטט" אשר כבר הלכינו שערותיו, ועליו מעשה רוקם תכנית צפור ועלה זית מרף כפיה, על גב הצפור נרקמו המלים "שוית' ה' לנגדי תמיד" בחושי זהב וכסף משזורים, ומתחתה: "יוסף בערין שנת תר"א". בין התיק והלוח תלוי נר הבדלה כפול שטנה פתילות וכל פתילה ופתילה צבועה בצבע אחר.—זאת תורת הבית וזה תאר המעון הדל הזה!

על הספסל הרחב העומד בחדר המבשלות ישב איש זקן כבן ששים שנה, שעורת ראשו זקנו נלבנו כצמר צהר מרוב דאגת הפרנסה ועצר דעה ויגון, אשר הדריכהו מנוחה בשנים האחרונות לימי חייו מעת אשר

פנתה לו ההצלחה עורף; ראשו המכוסה במגנכת ישנה מאד הוריד על לבו ועיניו אשר השפילו הבט לארץ קמו בחזרהו ויזלו דמעות כמים, פניו המלאים עצב נורא חמרמו מני ככי, גידי מצחו שורגו מפחד פתאם אשר הפחיד את כל עצמותיו, ובלבו גדול השבר יותר מהריסת ביתר ומחרבן ירושלים...

עליו עומדת חברתי ואשרת בריתי, נשענת מעט על השלחן, בידה תכסה את פניה ובוכה גם היא... האשה הזאת אשר טרם הגיעה לשנות זקנה ורק עצב נורא ויגון קודר הביאו עליה את הזקן בלא עת, יבשה היתה כעץ, עורה צפד על עצמותיה החרו מני חירב, והוד העלומים כענן כלה וילך. פניה כסוד חורו ולחייה אשר עלה יפים לפנים על יפי השושנה בתחלת פריחתה, נהפכו לירקון ונעשו קמטים קמטים כתפוח צלוי. רק מהנעם אשר ירד משמים לשכון על לחייה בשנות ראתה טובה, — נשאר עוד שריד כמעט, כשרידי מצבות על שדה קברות ישן, ובקרבה... הנני מסתפק בנקודות לבר, כי ירא אנכי פן ארד לקצבי נפש האשה הנוגה הזאת, ואעלה חרס ביד, כי אין און בעמי לתאר מראות מכחילים הקורעים לב כאלה. לרגעים התפרצו אנחות נוראות מלבות הנאנחים והנאנקים האלה, אשר די כח בהן להמס לב אבן-גיר, אך על האשה גבר כח הדמיון והיגון ביתר שאת וביתר עז עד כי לרגעים נתנה קולה בשחוק מזור ופרוע, וכל איש זה לו ראה אותה, כי אז אמר: אך הוכתה בשגעון! על מה ולמה יבכה ויקונן הזוג הזה אל תשאלוהו ואל תנחמוהו, כי אסור לנחם את האבלים בשעה שמתם מוטל לפניהם...

בחדר המטות ישבה בתם, ראשה נשען על ידיה וידיה נשענות על השלחן; עיניה השחורות הושבות על מלאת העמיקו להביט על דף השלחן, שערותיה הארוכות והשחורות כיריעות קדר פרועות. לפניה עברו ימיה הטובים עת היתה יוצאת בחוץ לשוח, ובחורי ישראל כתרוה וישתחוו לה כלאיל היום, כי עלתה ביפיה על כל בנות העיר, והכחור אשר מצא חן בעיניה חשב את עצמו למאשר כארץ; ימיה האחרונים אשר השחירו ארת פניה כשולי קדרה; ועתידותיה הטובות עת תשב על גפי מרומי קרת בצל העשר והאשר, וכל בני עמנו יתברכו בה וביוצאי חלציה יתהללו.

במטעה ביון שרעפיה בקרבה, אשר כלולות וסוכות עלו במוחה עד כי לא היה כח בידה לצרפן ולבררן אחת לאחת למצוא חשבון נפשה, פתאם והנה אימת מות נפלה עליה, ושפעת עננים כסו את הוד יפיה, בזכרה כי היא הסכה ביגון אבותיה היקרים, וכמעט מת לכה בקרבה ונשפכה לארץ מרתה!... ובין רגע ירד עב הענן מעל פניה, ועיניה אורו; יען התקוה, הנותנת חיים לכל חי, שעשעה גם את נפשה ותתן רוח חיים כאפה...

פתאם נפתחה הדלת אשר לחדר המבשלות ואיש ככך שלשים וחמש בא מן החוץ הביתה. בראותו את העצבון אשר בבית ואת יללת הזקנים ואנחותיהם וסמל היגון אשר לבש המעון הדל הזה. עמד נבוך ומשתומם ולא ידע מה לעשות. צנת קרה עברה על בשרו. שערותיו עמדו כמו נד ופחד נורא נפל עליו.

— ר' יוסף! ר' יוסף! אמור נא מה נהיתה?! — קרא האיש כמשתומם. הזקן ואשתו לא ענוהו דבר, וגם לא שמו לבם על הבא אל ביתם. כי לא שמעו מהנעשה סביבם. בבית שררה דומית קבר, ורק אנחותיהם הפריעו את הדומיה.

— ה' עמך ר' יוסף! מה קרך? הגידה נא! השמיעני! — קרא האיש בפעם שנית אחרי הגעים מספר, ובידו נגע בידו הזקן להעירו משנת דמינו. — מה? מי? איה? איפה? מאין? לאן? במי העון? מי הוא המחבל? הנתפש בכך? הגידו נא לי, היסו רחמו עלי ועל ימי זקנתי! — שאל האיש בחזון בקיצו כמו משנה עמוקה, ועיניו עששו מכעס עד כי לא ראה את האיש העומד עליו.

— מה לך בני? — חוסף הזקן לשאול אחרי רגעי דומיה אחרים, בהכירו את האיש העומד נגדו ומחזיקו בזרועותיו — מי הביאך הלום, למך, ומה תדרוש מדי?

— חמ"ס אדרוש מידך, ר"ת: חומש, מחזור וסליחה, כי הימים הנוראים ממשמשים וכאים, ואין בידו משנה העברה כלום, ואף כי משכילינו אינם נזקקים לספרים כאלה, אבל אנחנו היהודים הפשוטים, אשר לא באנו עוד עד חקר תהום הידיעה, כי האדמה סוככת על צורה והשמש עומדת לעד; אנחנו המאמינים כי רקיע השמים איננו רק רוח ואויר, כי אם בנין הבנוי ברוח פיו של הקב"ה; אנחנו, אשר עוד לא השגנו את הידיעה כי מצות ה' הנה מאפע ומהבל יחד, — בדרך אבותינו הקדמונים נלך ולא נסור ימין ושמאל. ישחקו להם המשכילים, ילעגו וימלאו שחוק פיהם וילעבונו בכל קדשי בני ישראל כאות נפשם, ואנחנו בשם אלהי הרחמים והסליחות נדגול.

לשמע דברי האיש, וכפרט לשמע המלה "משכילים" נאנח הזקן מאד, גידי מצחו שורגו ומעיניו זרמו דמעות כנחל.

— מדוע נתעו פניך ונאנחת מרה בשמעך את השם המגואל "משכילים" — שאל האיש את פי הזקן, אשר הכרת פניו ענתה בו, כי המלה היא פעלה עליו פעלה נמרצה, הלמה ומחצה את כל בתי נפשו, וכל עצמותיו רחפו, — העשו לכם רעה? או רק מפני שהם רשעים גמורים לא תאבה לשמוע את שמם הנכזה והנמאס, אשר קשה הוא לישראל

כספחת, ועוד מעט ויעשו את כל בנינו ובני בנינו ל"משומדים", "גוים",
"אוכלי טרפות", מחללי שבת בפרהסיא וכופרים באלהי ישראל.

— לולא פשה נגע הצרעת בקרבנו אזי לא באה עלי הצרה
הזאת, — קרא הזקן בקול נאקה ורמעות נזלו מעיניו, — מעודי לא שנאתי
את הכת הזאת, כי אמרתי ילך כל איש בדרכו אשר סלל לו וכפעל ידיו
ישלם לו, כי מי יודע איזה דרך ישר בעיני אלהים, אולי דרכינו לא יתכנו,
וכו גם ידעתי כי דרכם לא יתכן לא לי לקנא קנאת ה' צבאות, יבא
בעל הכרם ויכלה את קוציו, אך בעשותם המזמתה הרבה אמרתי, אין זה
כ"א זרע מרעים הם, בנים משחיתים, תרבות אנשים חטאים, ועל עדת בני
ישראל החובה לבער אחרי הרע, כמרים ישגשג ויעשה פרו, כאשר יבער
הגלל עד תמו.

— אנא ר' יוסף, הגידה נא לי מה היא הצרה הגדולה אשר באה
עליך, הרע אשר עשו לך המשומדים, אשר לפי דעתי ראוי היה לבערם
עוד לפני עשרים שנה, ולא כאשר אמרת: "לא שנאתי את הכת הזאת!"
רננינו המתכוצים בד' אמותיהם ואינם רואים מהנעשה סביבם, יתנו דין
וחשבון לפני פמליא של מעלה על נתנם ידים להנגע הזה לפרוח בעור
בשרנו ולא השמידוהו מתחת שמי ה'.

— אם הוכיח ה' אותי כעני וכחסר כל ובצרות תכופות זו אחרי זו,
לא הרהרתי אחרי מדותי, כי כשם שאברך על הטובה כן גם אברך תמיד
על הרעה, כי הוא יכני ויחבישני, יפצעני וירפאני; אך אם כבודי מעלי
הפשיט בחסיתי כי את הרבים... ויתנני למלה בפי כל, כבר כשל כח
הסבל ורע עלי המעשה!

ר' למך או "קוף-העיר"—כאשר קראוהו בני פאר-כלה— החל לנחמו
ולבקשו לברר לו סבת יגונו הנורא, וכרוב עמל ויגיעה גדולה עלתה בידו
לפתוח את פי הזקן, למען יספר לו את הדברים אשר יפיעו אור על החשכה
הפרושה על פני ספורנו זה:

— הן יודע אתה את שושנה בתי היחידה, — החל הזקן לספר,
ולמך נענה לו בראשו, — אשר יחודה נשארה לי בחיים מכל חמורותי
אשר היו אצלי בימי עולם ובשנים קדמוניות; אני גדלתי, ואומנתיה עלי
תולע ככת מלך, כל אשר שאלו עיניה לא אצלתי ממנה; נצרתיה ושמתיה
מעפפה עיני וממוח ראשי, יען באמת ראויה היא לכבוד הזה אשר חלקתי
לה, רבות ננות עשו חיל והיא עלתה על כלנה; כשושנה בין החוחים, כן
היתה שושנתי בין הבנות! רבים מכני העיר בצלה חמדו לשבת ואני כרמי
שלי נמרת, עד כי יסור יסרני יד בחסר לחם ממש, עד אשר באו ימים
אשר לא בא לחם אל פיני, ללא מזון בכיתנו, ובראותי כי כבר כשל כח

הסבל, ובתי החלה לצעוק מרה על אישר לא יתנו לה לעבוד עבודה להמריפנו לחם חקנו, התאכזרתי להשכירה למכשלת בבית המלון המפואר אשר להרר פרחים, ברכתי אותה בשם ה' ומעיני נזלו דמעות, גם אשתי בכתה אז רב בכי כאם משכללת; וכמו ששמליוס ארת המת לבית מועד לכל חי כן לוינוה בשברון לבב וכרוה נכאה. לבי הגיד לי עתידות לא טובות, אך לא ידעתי מה, לו לוינוה אז לבית עילמה, או אז לא ידענו מצרות נוראות כיום הזה. מי מלל לי — בדברו ילל בקול מעורר רנשי ינון — כי בתי יחידתי, חלקי הראשון והאחרון בחיים תעשה לי כה? מי מלל לי כי תואל הלוך אחרי ההבל ותהבל? מי מלל ומי פלל כי כה תמרר בתי, האהובה והיקרה לי מזהב ומפז, את חיי המרים גם בלי זה? לו מתי טרם יצאה מרחם אמה; לו הכני הרעם טרם מסרתיה למכשלת; לו נשרפתי באש ונטבעתי במים טרם ראו עיני את המחץ הנורא, אז בקברי שקטתי ונחתי ולא ידעתי רוגז! אך כנראה רצון אלהים חיים הוא, הוא חפץ רכאי לעשות אתי כלה, להכריתני מארץ החיים, למען ארד בינון שאולה...

— ואיזה היא בתך כעת?

— שם... שם... — בדברו הראה בידו על דלת חדרהמטות —

שם היא יושבת ומקוננת על שכיח הגדול מני ים.

ידעתי גם ידעתי כי בלכה תנחם על מעשיה הראשונים, אך, אלללי לי, כי תתחרט כעת אשר לא תועיל כלום, ועוד תביא כנפיה את הנחם הנורא אשר די כה בידו למוץ את דמי האיש אשר ללבו ינחתו חציו המשיחים כרעל. האמינה לי למך יקירי, כי מעודי לא נגעתי בקצה אצבעי, מעודי לא דברתי אתה בקול רם, בקול מושל ומצוה, נהיום הרביתי מכותיה, דשתי את כשרה כהדוש מתבן, מרמתי את ישער ראשהו הרשתי על גבה בשוכת עץ, הכיתיה חכה ופצוע ולא המלתי עליה. עתה לבי לבתי יזעק! נהפך עלי לבי, יחד נכמרו נחומי, לא אעשה חרון אפי, לא אשוב לשחת את בתי הארוכה והעדינה, כי ירא אנכי פן תמית את עצמה מרוב חרפה ודראון נצה. יען מצחרו איננו מצח אשה זונה, כי אם כנפיש זכה ברה וטהורה חננה ההונן לאדם דעת. — את חמאי אני מזכיר היום! כי האשם תלוי, אנכי הסיבותי כנפיש בתי, ועלי לתת דין וחשבון לפני כסא כבודו על אשר לא נתתיה לאשה להגביר האלמן הזקן, אשר הפץ לקחתה לו לאשה כמו שהוא; דלה ווקה בלי מהר ומתן, אנכי שמעתי אז בקולה ואלך אחרי עצת אשתי, למען לא אמרר את חייה, והשיבותי ריקם כקשת האלמן; ובגרנני אותה ללכת לשוח ככל יומא דפגרא ושכתא עם בני הנבירים מהדרו דחדשי, אשר חמדו את יפיה בלבם, ולא העצבתיה מימי לאמר: מדוע ככה עשית? לא טוב הוא הדבר אשר את עושה בתי.

— אם מידך היא לה, למה חרה אפך בה?
— לא בגלל אישמתה הרבירתי מכותיה, רק על זאת יחרה אפי בה, בשאלי את פיה: מי לקח את לבך לחטוא? מי היה בעוכריך? — "לא איש פשוט או אפיקורס, תענני, לא איש-רוח מבעלי החרות, יען אנכי אינני אשה פתיה, גם לי לב כמוכם, לא נופלת אני מכל הנשים הצנועות!" ובכל יד עמל לא אוכל להציל מפיה דבר אמת. גם על זאת אתפלא, על אשר בקרת-רוח תביש על אידה ושכרה, אסונה ופגעה הרע...

— אני לא אספוק הרבה, כי יד המשומדים הגלוחים באמצע. הן ירא אלהים לא יעשה נבלה ומרחה; אך בכל זאת אבקשך לספר לי כמה חטאה, מה שרש דבר נמצא בזה, הגידה נא אל תכחד; התתנה אהבים עם איש כנת הגביר וו. מכפר ס. אשר התנתה אהבים עם שיר שלום ותתן לו את דודיה, ואחרי כן נתנו כבודת אביה הזקן ראש... ויבנו את ביתם כמו רמים בעיר הקדושה יבוק? או אולי עיניך ראו כי נשקה לאיש ושפכה לבה בחיקו; כי מכל הדברים אשר הכבדת עלי ומרי שיחך אשר שפכת בחיקי עוד לא הצלתי דבר אמת ולא אבין דבר לאשורו.

— אם לא תגיד לאיש מזה מאומה אנלה לך את כל לבי.
— האלקים! בטני יהיה קברי, לא נער מגלה סוד אנכי, כי לא דבר רק הוא.

רגעי מספר שנתך הזקן אחרי כן כסה פניו בכפות ידיו ובקול יללה קורע לב ונפש אמר:
— הנה בתי הרה...

בהוציאו מפיו שלש המלים האלו רעדו כל עצמותיו כאלו זרם אלקטרי עבר דרך רמ"ח אבריו ושם"ה גידיה נשחת מאיש מראהו, עיניו דלפו דמעה, חורת מות כסתה את לחייו ואיר פניו שנה. עוד לא כלה הזקן את דבריו והנה שחוק נורא מכאיב לב טורה מאד התפרץ מתוך פתחי פי הזקנה האמללה, כשחוק איש משוגע אשר בינתו הסתתרה וטעמו שנה.

— הא, הא, הא! בתי שושנה הרה... ותפול מלא קומתה ארצה ותתעלף.

ר' לך, אשר עמד לפני הזקן ככבר ראש לשמע עקת לבה בשמעו את השחוק הפרוע יוצא מפי הזקנה המתעלפת—וכראותו את המחזה הנורא נשא את ידיו ואת רגליו וינס ויצא החוצה. והזקן עם שושנה בתו התאזרו חיל להשיב רוח חיים לאף המתעלפת מרוב גיון וממר...

ב.

המגיד.

ויהי היום, ואותו היום יום ראשון בשבת היה, ואני ישבתי אז בחנותו של הגביר קינפראט, והנה נערה בתולה התפרצה לתיך החנות כחפזון. פניה פני להבים מחוס השמש אשר בער כגחלי רתמים והזעה ידה רסיסים רסיסים ממצחה הלכן כשלג, על ידה ששזפתן השמש; ומגנדיה אף כי רחצו למשעי ונקים מכל שמץ ודופי, נקל היה להכיר כי לא בצל הכסף תחסה ותתלונן, וטהירותה ענתה בה כי עתותיה נתונות לבעלים ולא בידה הנן, — ותאמר:

— תנו לי טהרה עסיס-אגוזי-פרך הנקרא רעמאכליער, אורו, קאפפעע ועשרים גלילות עלי-קטור, אשר מחירים ארבעים קאפ. ושני דגים מלוחים האללאַנדער, כי אין עתותי בידי.

— מי הוא זה האורח הנכבד הבא לבית מלונכם, אשר בגללו כל הרעש הזה? שאל החנוני את היפהפיה.

— המגיד ר' אפרים הנודע לכל אנשי עירנו ע"י צדקתו ויראתו וע"י מתק לשונו ודרשותיו המפורסמות, אשר כל אנשי עירנו לחכו את אצבעותיהם מרוב טובה, הועיל לבקרנו עוד הפעם. — ענתה הנערה ופניה אדמו מעט.

— ומה כל החרדה הזאת? — שאל החנוני בשחוק קל, בחפזו להראות לי את אפיקורסותו אשר גם במגיד כר' אפרים לא יאמין וכבודו משחק לו, — הן איש פשוט הוא כמוני כהאיש הזה! — ברברו הראה כאצבעו עלי — זולת זה מה למגיד ולדברים מתוקים?

בין כה וכה והסתורה נערכה ע"י אחד המשרתים ונתנה ליד הנערה והיא טרוב טהירותה לא חפצה לענות על דברי החנוני, ורק בעיני זעם וצרה העיפה עיניה עליו, כי חרה לה עד מאד על הדברים: „הן איש פשוט הוא!“ היוצאים מפי החנוני בקרת רוח, ועל קנאתו בהמגיד על אכלו דברים המתוקים לחיך ומעדרנים את הבשר. בצאתה שאלתי את פי קינפראט לשם בית-המלון, ומי הוא זה ואיזהו המגיד הנפלא הזה המרוסם בפי הנערה, ויען קינפראט ויאמר:

— את בית המלון אשר לישראל הרפרחים אוה המגיד הנפלא למושב לו. כלי ספק מלא הבית כעת מפה לפה מהבאים לקבל את פניו ולהושיט לו „שלום“, לב ישראל הוא כעת כלב אלוהי, כי מי ידמה לו ומי ישוח לו היום? גם אנכי, אף כי איני מהמאמינים לכל דבר, כאשר

דבר אל הקוראים.

אחרי אשר נסתם החזון של "הצופה" במשך ששה ירחים, ישמה לבנו כי יש לאל ידנו לתת היום לקוראינו את החוברת השנית, ונבשר אותם כי הסירונו את כל המכשולים וההתחלות שהיו מונחים על דרכנו, והצופה לא יהרל עוד לעמוד על המצפה. מאמרים רבים שהיו נכונים לבא בחוברת הזאת נשמטו מאפס מקום ונשארו בעד החוברות הבאות. חוברות לדוגמא לא נשלח רק במחיר 20 קר. בכסף או בשוה כסף (פאָסטמאַרקען). — כל הרוצה בתשובה מבית המערכת יאבה לשלוח קארטע כפולה.

בשורת ספר חדש.

בבית מערכת "הצופה" יסדר ספר חדש וזה שמו:

"בית ועד לחכמים"

הבית הזה יאצור בקרבנו תולדות כל חכמי דורנו וסופריו עם דמות דיוקנם של יחידו סגולה מהם הרוחה עלי לוח.

ע"ד נהינות ספר אשר כזה ותועלתו לגופה של הספרות העברית אין כאן המקום לדבר.

אך למען לא נהיה מכרחים לפנות במכתבים פרטים אל כל החכמים והסופרים, נבקש בזה כי יואילו החכמים הנכבדים לשלוח בעצמם את תולדותיהם עם תמונותיהם לבית מערכתנו, וכן גם כל איש שיש לו איזה הערה בתולדות היו הסופרים ישלח דבריו אלינו ונכבדם וגם נתזיק לו טובה הרבה.

עוד נעיר כי הקרשנו פרק מיוחד בספרנו בעד "אוטוביוגרפיות פסייאָנימיות", והפרק הזה יהיה יקר ונכבד ומאד נעלה, מפני אשר סופרים גדולים רביהנוצה נתנו מהורם עליו.

"בית הועד" הזה ינתן הנם אין כסף לכל המשלמים עתה בעד י"ב חוברות של "הצופה" למפרע, ואה"כ יהיה מהירו בארצנו 2 סל., בהו"ל: 2 רוי"כ, 4 מאַרק או 5 פֿראַנקס.

האדרעסע להמו"ל:

GUSTAV BADER, KRAKAU
Wawrzyńca 20.